

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Rätten till ett liv fritt från våld

OM IDEELLA KVINNOJOURERS ARBETE MED PAPPERSLÖSA KVINNOR

SQ1562, Vetenskapligt arbete i socialt arbete, 15 hp
Scientific Work in Social Work, 15 higher education credits

Kandidatnivå

HT 2013

Författare: Amanda Söderman och Frida Zandén

Handledare: Adrián Groglopo

Förord

Först och främst vill vi tacka varandra för ett gott och roligt samarbete under en mycket intensiv period. Vi har peppat och uppmuntrat varandra om vartannat under arbetets gång. Vi vill också tacka vår handledare Adrián Groglopo för bra diskussioner och stöttning längs vägen. Tack också alla våra informanter som ställt upp. Det har varit mycket intressant och lärorikt att få ta del av era beskrivningar om ert arbete. Till slut vill vi också tacka Ellinor för din fina illustration.

Abstract

Titel: Rätten till ett liv fritt från våld – om ideella kvinnojourers arbete med papperslösa kvinnor

Författare: Amanda Söderman och Frida Zandén

Nyckelord: papperslös, kvinna, kvinnojour, mänskliga rättigheter, socialt medborgarskap, handlingsutrymme

Både nationella och internationella studier har visat att papperslösa kvinnor är en extra utsatt grupp i samhället då de många gånger exkluderas från sina mänskliga rättigheter. Vårt syfte med studien har varit att undersöka och beskriva hur ideella kvinnojourer i Västra Götaland arbetar med papperslösa kvinnor i behov av skydd. Detta har vi beskrivit med hänsyn till den sociala kontext de ideella kvinnojourerna befinner sig i. Utifrån våra frågeställningar har vi tagit reda på hur dessa resonerar om att ta emot papperslösa kvinnor eller inte samt beskrivit hur det praktiska arbetet med att bemöta papperslösa kvinnor ser ut idag hos kvinnojourerna. Vi har använt oss av en kvalitativ metod och samlat in material genom sex kvalitativa intervjuer med anställda på kvinnojourer. Vi har dragit slutsatsen att samarbetet med socialtjänsten får som konsekvens att papperslösa kvinnor många gånger exkluderas från de skyddade boendena. Vi har också kommit fram till att de ideella kvinnojourerna är med och förhandlar om papperslösa kvinnors inkludering i det sociala medborgarskapet vilket styrs av hur de använder sitt handlingsutrymme. Det praktiska arbetet har vi visat skiljer sig åt mellan de olika jourerna. I vilken utsträckning de aktivt arbetar med papperslösa kvinnor i behov av skydd hänger samman med deras resonemang om att ta emot papperslösa eller inte. Vi har också i den avslutande delen av studien diskuterat att flera av de kvinnojourer vi har talat med kommit att särskilja kvinnor där kvinna inte längre kan ses som något universellt.

Innehållsförteckning

1 Inledning	1
1.1 Förförståelse	1
1.2 Problemformulering	2
1.3 Syfte	3
1.4 Frågeställningar	3
1.5 Avgränsning.....	3
1.6 Val av begrepp.....	4
2 Bakgrund	4
2.1 Vem är papperslös?	4
2.2 Det asyl- och migrationspolitiska läget i Sverige och EU	5
2.3 Kvinnojoursrörelsens uppkomst och utveckling	6
2.4 Kvinnors rättigheter	7
2.5 Ain't I a woman?.....	8
3 Tidigare forskning och kunskapsläge	9
3.1 Papperslösa i Sverige	9
3.2 Papperslösa kvinnor i Sverige	10
3.3 Tidigare forskning om arbete med papperslösa	12
3.3.1 En svensk kartläggning	12
3.3.2 Socialarbetare i USA och arbete med papperslösa.....	12
3.3.3 Kvinnojourer i Kanada och arbete med papperslösa kvinnor	13
4 Teoretiska perspektiv	14
4.1 Socialt medborgarskap	14
4.2 Handlingsutrymme.....	16
5 Metod	17
5.1 Metodval och forskningsansats	17
5.2 Intervjustudie.....	18
5.3 Materialinsamling och genomförande	19
5.3.1 Intervjuurval.....	19
5.3.2 De inledande kontakterna	19
5.3.3 Intervjuer genomförande.....	20
5.3.4 Litteratursökning	20
5.4 Bearbetning av intervjumaterial.....	21
5.5 Analysmetod och genomförande	21
5.6 Tillförlitlighet.....	22
5.7 Etiska överväganden	23
5.8 Ansvarsfördelning	24
5.9 Metoddiskussion	24
6 Empiri och analys	25
6.1 Resonemang om att ta emot papperslösa eller inte	25
6.1.1 Vi gömmer inte	26
6.1.2 Vart ska hon ta vägen efteråt	28
6.1.3 Tiden och resurserna räcker inte till	30
6.1.4 Alla våldsutsatta kvinnor	33
6.1.5 Men det finns undantag	35

6.2 Hur ser det praktiska arbetet ut?	36
6.2.1 Det opinionsbildande arbetet.....	37
6.2.2 Ett arbete med för andra givet tagna rättigheter.....	38
6.2.3 Att arbeta i nätverk.....	39
6.2.4 Stödinsats som ett möjligt alternativ.....	40
6.2.5 Det icke-existerande arbetet.....	40
7 Slutdiskussion	41
7.1 Resonemang om att ta emot papperslösa eller inte	41
7.2 Hur ser det praktiska arbetet ut?	43
7.3 Slutsatser	43
7.3.1 Avslutande reflektioner.....	45
7.4 Framtida forskning.....	45
Referenser	47
Bilaga 1 Informationsbrev	
Bilaga 2 Intervjuguide	

1 Inledning

Utan ett uppehållstillstånd, de fyra sista siffrorna i personnumret och dessutom vara våldsutsatt kvinna, kan livet i Sverige vara ytterst begränsat och de mest grundläggande mänskliga rättigheterna eftersatta. I den här studien intresserar vi oss för papperslösa kvinnors situation och i synnerhet för våldsutsatta papperslösa kvinnor.

När vi använder begreppet papperslös syftar vi på den situation som personer utan juridisk status befinner sig i. De har av olika anledningar och på olika sätt kommit till Sverige. Det kan handla om flykt från krig, förföljelse och tortyr, önskan om en bättre tillvaro för sig och sin familj, anknytning, arbete eller studier. Det vi beskriver är bara några få exempel på oändligt många anledningar till varför någon migrerar. Det är svårt att säga hur många papperslösa personer som lever i Sverige idag eftersom de inte finns registrerade någonstans, och det varierar också över tid, men Social rapport 2010 (Socialstyrelsen 2010, s.270) uppskattar utifrån olika källor att det rör sig om 10 000 till 50 000 personer varav 2 000 till 3 000 av dem är barn. Att leva i en papperslös situation innebär en ständig rädsla för att utvisas. Denna rädsla innebär många gånger ett hinder i att ta del av sina rättigheter.

För en papperslös kvinna kan situationen vara extra utsatt då hon främst saknar legal status men också för att hon är kvinna jämsides med alla andra olika diskriminerande maktstrukturer i samhället, som exempelvis etnicitet, sexualitet, ålder, funktion etc. Att vara papperslös och kvinna ökar risken för att bli utnyttjad och utsatt för våld då förövare, exempelvis hyresvärdar, partners och arbetsgivare, som känner till deras situation lätt kan utnyttja den eftersom kvinnan på grund av sin legala status har få möjligheter att vända sig till någon myndighet för att få hjälp (Bexelius 2008; Nordin 2012). Detta även om Sverige har åtagit sig att skydda enskilda kvinnor som utsätts för könsrelaterat våld, vilket behandlas i FN:s konventioner om mänskliga rättigheter. En hjälp som går att få som våldsutsatt kvinna i Sverige är stöd och skydd hos någon av de kvinnojourer, både kommunala och ideella, som finns i Sverige. Men för papperslösa kvinnor har vi förstått att den hjälpen inte är en lika stor självklarhet. Den här studien berör ideella kvinnojourers olika sätt att bemöta och arbeta med papperslösa kvinnor i behov av skydd utifrån teorier och perspektiv om socialt medborgarskap och handlingsutrymme.

1.1 Förförståelse

Förförståelse menar Svenning (2003) är forskarens människo- och samhällssyn vilken ej kan särskiljas från dennes forskning och bör därför redovisas för läsaren. Vi vill dock påpeka att en redogörelse för hela vår förförståelse är en omöjlig uppgift. Thomassen (2007) tar upp den tyske filosofen Hans-Georg Gadamer's begrepp förståelsehorisont. Begreppet innebär att en människa aldrig kan bli helt medveten om sin förförståelse, utan horisonten blir till den gräns för hur långt vi kan överblicka den. Vi kommer därför endast att redogöra för den del av vår förståelsehorisont som vi

anser vara relevant i förhållande till studiens syfte och omfattning. Detta för att läsaren ska kunna få sig en uppfattning om vilka vi är och vår ingång till val av ämne, metod och teorier. Vi vill poängtera att vårt val av ämne, metod och teori gjorts medvetet utifrån våra politiska åsikter och värderingar. Detta ser vi inte som någon nackdel utan något som kan berika studien då vi vågar ta ställning i en för oss viktig fråga.

Vi är båda feminister och har länge haft ett intresse för kvinnors rättigheter, lika värde och genusfrågor. Vi utgår från att kön är socialt konstruerat och att det är något som görs dagligen i interaktion med andra (se bl.a. Butler 1999). Båda två är också engagerade i asyl- och migrationspolitiska frågor och har erfarenhet av ideellt arbete med papperslösa personer. Genom vårt engagemang har vi fått en djupare förståelse för hur det kan vara att leva som papperslös i Sverige. Vi utgår från att papperslösa personers utestängning från mänskliga rättigheter är ett strukturellt problem och bör därför lösas på en strukturell nivå. Vi ser också denna utestängning som ett socialt konstruerat fenomen som styrs av asyl- och migrationspolitiska beslut och regleringar. Således är papperslöshet en juridisk position i samhället som är förändringsbar. Vidare utgår vi från att mäns våld mot kvinnor ska förstås som en konsekvens av en samhällelig könsmaktsordning oberoende kultur, klass, etnicitet, ålder och funktion etc. Vi vill dock poängtera att vi även är medvetna om att våld sker inom samkönade relationer. Däremot har vi inte sedan tidigare haft någon större kunskap om kvinnojoursarbete och kvinnojourrörelsen.

Frågan för just ideella kvinnojourers arbete med papperslösa kvinnor väcktes genom vårt deltagande i ett seminarium, arrangerat av Dialoga vid Dalheimers hus i Göteborg den 19 september 2013. På seminariet förstod vi att ideella kvinnojourers erfarenhet av papperslösa kvinnor ser olika ut och vår nyfikenhet för detta förde oss vidare.

1.2 Problemformulering

Tidigare forskning, både nationell och internationell, visar på att papperslösa personer, män som kvinnor som barn, exkluderas från sina mänskliga rättigheter. Rättigheter beskrivna av FN såsom exempelvis rätt till trygghet, tillfredställande levnadsstandard, rätt till arbete, hälsa och utbildning, vilka utges för att vara universella. Att fråntas sina mänskliga rättigheter i en situation då en kanske som mest behöver dem ser vi som ett misslyckande från samhällets sida. Papperslösa kvinnor i behov av skydd utgör en grupp i samhället som har extra svårt i jämförelse med andra kvinnor i behov av skydd att hävda sina rättigheter utifrån deras legala status samt andra samhälleliga maktordningar som samverkar och utgör hinder för den enskilde individen.

Kvinnourörelsen i Sverige har en lång tradition av att hjälpa våldsutsatta kvinnor i behov av skydd. De flesta kvinnojourer är autonoma och fria att organisera sin egen verksamhet vilket medför att kvinnojourerna kan se väldigt olika ut. Utifrån detta anser vi det vara intressant att undersöka vidare var kvinnojourerna står idag i förhållande till papperslösa kvinnor.

1.3 Syfte

Syftet med vår studie är att beskriva och undersöka hur ideella kvinnojourer i Västra Götaland arbetar med papperslösa kvinnor i behov av skydd. Detta vill vi undersöka utifrån den sociala kontext de ideella kvinnojournerna befinner sig i. Vi vill ta reda på hur dessa resonerar angående att ta emot papperslösa kvinnor eller inte. Vi vill också beskriva hur det praktiska arbetet med att bemöta papperslösa kvinnor ser ut idag för de ideella kvinnojournerna.

1.4 Frågeställningar

De frågeställningar vi avser besvara i vår studie är följande:

- Hur resonerar ideella kvinnojourer angående att ta emot papperslösa kvinnor eller inte?
- Hur ser det praktiska arbetet ut idag på de ideella kvinnojournerna med att bemöta papperslösa kvinnor?

Dessa två frågeställningar kommer vi att besvara och analysera utifrån teoretiska perspektiv om socialt medborgarskap med dess inkluderande och exkluderande processer samt utifrån begreppet handlingsutrymme.

1.5 Avgränsning

Vi har genom efterforskningar förstått att det inte finns mycket forskning rörande papperslöshet utifrån ett genusperspektiv. Vi hoppas därför att vår studie kan bidra med en liten del till detta område. Vi har ändå varit tvungna att avgränsa oss. I den här undersökningen har vi valt att fokusera på hur kvinnojourer inkluderar och exkluderar papperslösa kvinnor i behov av skydd.

Vi har valt att endast intervjua ideella kvinnojourer i Västra Götaland. Detta val har vi gjort i relation till kursens och studiens omfattning då ett större geografiskt område inte skulle varit genomförbart. Ytterligare avgränsning har gjorts då vi endast har intervjuat ideella kvinnojourer med tillgång till ett skyddat boende. Detta då vi tänker att papperslösa kvinnors rätt till skydd handlar om rätten till skyddat boende.

Vi är också medvetna om att de kvinnor som söker skydd hos kvinnojournerna ofta har barn med sig, vilket även gäller för papperslösa kvinnor. Vi anser att det är viktigt att ha ett barnperspektiv och en medvetenhet om att barn också är brottsoffer för våldet. Papperslöshet är en juridisk situation som även barn kan befinna sig i, och med det riskerar att fråntas sina mänskliga rättigheter. Däremot har vi inte haft utrymme i den här studien att inkludera ett barnperspektiv utan vi har fokuserat på den papperslösa kvinnans situation.

1.6 Val av begrepp

Det finns många olika benämningar för människor som lever och bor i ett land utan legal status. Ens val av begrepp har betydelse och är ett politiskt ställningstagande (Khosravi 2006). Längre har *gömda* varit ett begrepp som framförallt använts i media (Holgersson 2011). Holgersson (2011) menar att detta är ett missvisande begrepp då papperslösa många gånger rör sig i staden som andra invånare och är inte gömda i den bemärkelsen som begreppet antyder. Istället använder Holgersson (2011) begreppet *icke-medborgare*. Vissa forskare använder begreppet *irreguljära migranter* för att beskriva papperslösas situation (se exempelvis Khosravi 2006; Björngren Cuadra & Staaf 2012). Ibland används även begreppet *illegal* vilket vi anser, liksom Khosravi (2006), Holgersson (2011) och Sager (2011), är en felaktig term då det associeras till kriminalitet. Khosravi (2006) menar att *papperslösa* inte är ett användbart begrepp inom en svensk kontext då det är en direkt översättning från franskans *sans papier* vilket i direktöversättning betyder "utan papper". Han beskriver vidare att ett översättande av papper till papper på svenska inte får samma innebörd då identitetshandlingar hade varit ett mer korrekt begrepp. Trots detta i åtanke har vi valt att använda begreppet *papperslösa* då det är ett vanligt begrepp både inom det nationella och internationella språkbruket (Socialstyrelsen 2010). Emellanåt kommer vi också använda oss av begreppet *legal status*. Detta begrepp använder vi för att beskriva en juridisk position som en person kan ha i samhället och vi ser det följaktligen inte som att en person kan vara legal eller illegal.

2 Bakgrund

För att få en ingång till vår studie, vill vi i det här kapitlet redogöra för den bakgrund vi anser vara extra relevant. Inledningsvis kommer vi diskutera vem som är papperslös. I nästa avsnitt kommer vi kortfattat beskriva det asyl- och migrationspolitiska läget i Sverige och i EU. Sedan följer ett avsnitt om kvinnojourrörelsens utveckling. Efter det kommer vi beskriva kvinnors mänskliga rättigheter. Till sist kommer vi redogöra för kampanjen *Ain't I a woman* och dess politiska påtryckningar i frågan om papperslösa kvinnors rätt till skydd.

2.1 Vem är papperslös?

Främst handlar diskursen om papperslösa om alla vars närvaro i Sverige är lagstridig. Det kan vara kvinnor som män, barn som vuxna som äldre. Det handlar om hela familjer eller ensamkommande, människor från hela världen. Många saknar inkomst och är tvungna att förlita sig på vänner, släkt eller frivilligorganisationer då varken de själva, familjen eller partnern har pengar (Läkare utan gränser 2005).

Migrationsforskaren Khosravi (2006) menar på att det finns tre ingångar till papperslöshet: 1) *overstayers*, de som stannar trots att deras visum har gått ut, 2) asylsökande som fått avslag på sin ansökan men väljer att undanhålla sig från avvísning, 3) de som varken sökt asyl eller visum utan vars inträde och vistelse är

okänt för myndigheterna. Med det sagt är det viktigt att förstå att det handlar om en heterogen grupp som av olika anledningar och skäl vistas i Sverige. Dessutom är en papperslös situation inte statisk, utan föränderlig då en kan gå in och ut ur papperslöshet (Socialstyrelsen 2010).

2.2 Det asyl- och migrationspolitiska läget i Sverige och EU

Den svenska migrationspolitiken bygger på principen om reglerad invandring och med det krävs att en innehar ett uppehållstillstånd för att få bo i Sverige. Målet är också att värna om asylrätten och föra en human asylpolitik. En reglerad invandring innebär att beslut om avslag ska respekteras och de som får avslag bör lämna landet frivilligt eller med tvång om så skulle behövas (SOU 2011:48).

Det var i slutet på 1990-talet som migration- och asylfrågor kom att bli en viktig politisk fråga i hela Europa. Det sågs som ett gemensamt ”europeiskt” ”problem”, som skulle kräva att gemensamma åtgärder och lösningar kom till stånd (Shierup, Hansen & Castles 2006).

Historiskt sett har Sverige varit ett föregångsland och tagit emot många flyktingar i jämförelse med andra länder i Västeuropa (Vestin 2006). Sverige erbjuder också ett större skydd än vad internationella överenskommelser föreskriver, exempelvis skydd på grund av kön och sexuell läggning (SOU 2011:48). I dagsläget definieras däremot flyktingars skyddsbehov många gånger bort (Vestin 2006). Ett tecken på detta kan till exempel vara det faktum att Sverige fällts flera gånger i FN:s kommitté mot tortyr för att flyktingar har utvisats felaktigt (Amnesty International 2011).

EU har som målsättning att skapa en gemensam migrationspolitik och det är ett resultat som många idag kallar Fort Europa. Begreppet innebär att EU öppnar upp gränserna inom Europa men i samma stund bygger upp en mur mot omvärlden. Muren består i en rad åtgärder som exempelvis visumtvång, där människor som flyr undan krig eller förtryck inte har möjlighet att få något visum. Det handlar om beväpnade gränspatruller och Dublinförordningen som betyder att flyktingar är begränsade till att söka asyl i det första europeiska landet de kommer till (Vestin 2006). På så sätt finns det inga legala vägar in i Europa och med det Sverige. Människor har därför inget annat val än att ta sig till Sverige olagligt. En rapport från PICUM (Platform for international cooperations on undocumented migrants) (2009) beskriver hur EU:s gränskontroller har ökat under de senaste åren. Det har bland annat bidragit till att migranter tvingas ta ännu farligare och svårare vägar i sin flykt från krig, tortyr, förföljelse och fattigdom där risken för att dö längs vägen tilltagit. I oktober 2013 omkom exempelvis över 300 flyktingar när en båt sjönk utanför Lampedusa i Italien (Svenska Dagbladet 2013).

Liksom den yttre gränskontrollen har ökat har också den inre kontrollen i Sverige vuxit. Projektet Reva (Rättssäkert och effektivt verkställighetsarbete), som startade 2009 med uppdrag av regeringen, syftar till att effektivisera arbetet med att få personer som saknar tillstånd att vistas i Sverige, att lämna landet (Migrationsverket 2013). Projektet har kritiserats hårt från många håll och debatterades flitigt i media och i sociala medier under våren 2013. Kritiken har främst fokuserat på polisens ID-

kontroller som många menar sker på rasistiska grunder då de kontroller som utförs förekommer mot bakgrund av en persons utseende vilket leder till rasprofilering. Vi kan också konstatera att det, av Sveriges befolkning, har röstats fram ett rasistiskt parti som sitter i Riksdagen – Sverigedemokraterna – som vill begränsa invandringen till Sverige kraftigt. Samtidigt har situationen för papperslösa personer börjat uppmärksammas alltmer, mycket tack vare alla de ideella organisationer som jobbar för att få papperslösa personers rättigheter tillgodosedda (Sager 2011).

2.3 Kvinnojourrörelsens uppkomst och utveckling

Kvinnojourrörelsen har vuxit ur kvinnorörelsen som fick stor uppmärksamhet under 1970-talet i Sverige då våld mot kvinnor erkändes som en politisk fråga i den offentliga debatten (SOU 2004:121). Kvinnojourrörelsen mål var att mäns våld mot kvinnor, som tidigare varit en privat fråga, nu skulle träda in i det offentliga rummet där de ville lyfta fram nya perspektiv i debatten vilket de också lyckades med trots ett starkt motstånd (SOU 2004:121; Enander, Holmberg & Lindgren 2013). Tanken med kvinnojourer formulerades utifrån benämningar som ”systerskap” för att kunna hjälpa varandra ”kvinna till kvinna” i kampen mot mäns våld mot kvinnor (Enander et al. 2013).

Den första svenska kvinnojouren startade 1978 och några år efter det uppkom även en riksorganisation för kvinnojourer – Roks (Riksorganisationen för kvinno- och tjejjourer i Sverige) (SOU 2004:121, s.52). Kvinnojourrörelsen grundades på ett feministiskt perspektiv där mäns våld mot kvinnor förstods och förstås även idag som ett sätt för män att upprätthålla makten och kontrollen de innehar över kvinnor som den överordnade gruppen i samhället. Denna förståelse brukar oftast beskrivas utifrån begreppet könsmaktsordning. Med begreppet könsmaktsordning analyseras det faktiska våldet utifrån en större förståelse för kulturell och social kontext där just kön får en avgörande betydelse och således även den sociala konstruktionen av kön (ibid.).

Idag finns det runt 200 verksamma kvinno- och tjejjourer runtom i Sverige och dess målsättning är dels kunna ge skydd, i form av skyddat boende, och stöd åt kvinnor och deras barn som blivit utsatta för våld, och dels på en politisk nivå föra upp frågan om mäns våld mot kvinnor (Enander et al. 2013). Det finns två olika riksorganisationer för kvinnojourer i Sverige idag, vilka de flesta kvinnojourer är medlemmar i, den tidigare nämnda Roks (Riksorganisationen för kvinno- och tjejjourer i Sverige) och SKR (Sveriges kvinno- och tjejjourers riksförbund) som bröt sig ur Roks 1996 (ibid., s.57). SKR:s utbrytande ur Roks grundade sig i ideologiska stridigheter mellan de olika organisationerna där synen på jämställdhet, barn och män skiljde sig åt. SKR övergav också begreppet feminism och ersatte detta med kvinnoperspektiv i likhet med den samtida kvinnofridsreformen som också använde just kvinnoperspektiv som begrepp (ibid.).

Diskussionen kring kvinnojourerna idag handlar om deras utveckling mot att bli utförare av socialtjänsten. Många kvinnojourers verksamhet har nuförtiden kommit att finansieras på två olika sätt. Finansieringen består delvis, som det tidigare gjort, av föreningsbidrag från kommunen. En annan del är den ersättning de får från

socialtjänsten per boende kvinna som kommit därigenom. Det första sättet innebär således att kvinnojourerna är oberoende då de kan ta emot de kvinnor de själva vill, vilka exempelvis kan vara kvinnor som inte vill ha kontakt med socialtjänsten. Det är också föreningsbidragen som möjliggör det politiska påverkansarbetet för kvinnojourerna (Enander et al. 2013).

Denna finansiella uppdelning betyder bland annat att kvinnojourerna följer socialtjänstens riktlinjer, lagar etc. när det gäller de kvinnor som kommit via socialtjänsten men inte för de kvinnor som kommit i kontakt med kvinnojouren på annat håll (Enander et al. 2013). Dessa nya riktlinjer som exempelvis innehåller bestämmelser om social dokumentation, återkoppling till socialtjänsten, individuella genomförandeplaner osv., vilka ställer högre krav på kvinnojourernas arbete, har också skapat en diskussion om en ökad professionalisering och vissa yrkesverksamma efterfrågar tydligare rollfördelning mellan de anställda och de ideella jourkvinnorna (ibid.).

I diskussionen om en ökad professionalisering väcks också frågan om vem som äger kunskapen för att kunna arbeta med våldsutsatta kvinnor och vilken definition denna kunskap ges. Om kvinnojourerna framställer liknande synsätt som socialtjänsten på vilka arbetsmetoder som är bra och bidrar till kvalitet kommer antagligen jourerna förändras från det som vid kvinnojourerörelsens början formulerades i form av ”systerskap” och ”kvinna till kvinna” (Enander et al. 2013). Samtidigt har det varit en vilja hos kvinnojourerörelsen att staten och kommunen ska vara de aktörer som tar ansvar för våldsutsatta kvinnor, inte ideella verksamheter (ibid.).

2.4 Kvinnors rättigheter

Kvinnors rättigheter har särskilt uppmärksammats i samband med FN:s arbete för mänskliga rättigheter. FN:s konvention om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor från 1979 ger ett ramverk för att säkerställa lika rätt för kvinnor och män (UN Women nationell kommitté Sverige 2011). Sverige ratificerade, som första land, konventionen 1980 och har därmed skyldighet att leva upp till förbindelserna (ibid., s.15). Diskriminering av kvinnor definieras i artikel 1 som:

... varje åtskillnad, undantag eller inskränkning på grund av kön som har till följd eller syfte att begränsa eller omintetgöra erkännandet, åtnjutandet eller utövandet av kvinnors mänskliga rättigheter och grundläggande friheter (UN Women nationell kommitté Sverige 2011, s.27).

Konventionens övervakningskommitté, CEDAW (1992), har fastslagit i rekommendation nr 19 att könsdiskriminering ska omfattas av kvinnors rätt till frihet från könsrelaterat våld. Denna rätt har utvecklats i FN:s deklaration om avskaffande av våld mot kvinnor 1993. FN definierar våld mot kvinnor i deklarationen som:

... varje könsrelaterad våldshandling som resulterar i, eller sannolikt kommer att resultera i fysisk, sexuell eller psykisk skada eller sådant lidande för kvinnan innefattande hot om sådana handlingar, tvång eller godtyckligt frihetsberövande, vare sig det sker i det offentliga eller privata livet (Amnesty International 2004, s. 3).

Rekommendationen är inte juridiskt bindande men genom att följa dess rekommendationer, genom exempelvis lagar mot könsrelaterat våld samt tillhandahålla skydd och stöd, visar staten att den anser att våld mot kvinnor är ett brott mot mänskliga rättigheter (Amnesty International 2004).

Vidare slår övervakningskommittén i rekommendation nr 28 fast att könsdiskriminering måste ses utifrån att olika maktordningar samverkar med varandra. Könsdiskriminering påverkas av flera faktorer såsom, etnicitet, klass, religion, ålder, legal status, sexualitet etc. (CEDAW 2010). FN menar att vissa kvinnor löper extra stor risk för människorättskränkningar då de har en lägre social status och förövarna vet att kvinnorna har få möjligheter att söka hjälp eller göra en polisanmälan (UN General Assembly 2006).

Förutom kvinnokonvention och deklARATIONEN om avskaffande av våld mot kvinnor finns det bestämmelser om icke-diskriminering i stort sett alla FN:s centrala konventioner om mänskliga rättigheter. FN:s allmänna förklaring slår också fast i artikel 1, att ”Alla människor är födda fria och lika i värde och rättigheter” (Regeringens webbplats om mänskliga rättigheter 2013a). Abiri, Brodin och Johansson (2008, s.7) skriver vidare i en handbok om mänskliga rättigheter att ”Mänskliga rättigheter är ett sätt att formulera vad som inte får göras mot någon människa och vad som bör göras för varje människa”. Det vill säga att en papperslös person är rättighetsbärare just för att hen är människa oberoende av legal status.

Det är statens ansvar att de mänskliga rättigheterna följs i de konventioner den har skrivit under och ratificerat, då de blir juridiskt bindande (Abiri 2008). Ansvaret kan delas in i tre delar. Staterna skall respektera de mänskliga rättigheterna och får inte agera på ett sätt att de kränks (ibid.). Dessutom är staterna skyldiga att skydda de enskilda från övergrepp samt att främja arbetet för de mänskliga rättigheterna och med det vidta åtgärder (Bexelius 2008).

2.5 Ain't I a woman?

Kampanjen *Ain't I a woman*, med utgångspunkt i Göteborg, har i tre år jobbat för att uppmärksamma papperslösa kvinnors situation där ett krav bland annat varit att papperslösa kvinnor ska ha rätt till skyddat boende genom kommunen. Kampanjen startades för att synliggöra ett bristande genusperspektiv i asylprocessen vilket personerna bakom kampanjen menar försätter många kvinnor och hbtq-personer i en papperslös situation. De utgår också ifrån att det finns olika maktstrukturer i samhället som påverkar individers möjligheter, rättigheter, friheter etc. och att det därför blir viktigt att prata om rasism och sexism som är exempel på maktstrukturer som utgör diskriminering i samhället. Bakom kampanjen ställer sig bland annat Ingen människa är Illegal, Roks, Miljöpartiet, Vänsterpartiet (Ain't I a woman 2010).

Som ett resultat av kampanjens uppmärksammade arbete togs den 24 februari 2011 ett beslut i Göteborgs kommunfullmäktige att våldsutsatta papperslösa kvinnor ”får skydd under både det akuta inledande skedet och att detta skydd kan bibehållas på, ett för kvinnan tryggt sätt, fram tills det att hotet inte längre kvarstår” (Kommunfullmäktige Göteborg 2011). Beslutet innebär bland annat att ideella

kvinnjourer som får ekonomiskt stöd från Göteborgs stad ska få ersättning för verksamhet riktad mot papperslösa kvinnor (Kommunstyrelsen Göteborg 2010). Göteborgs stad var först ut i Sverige att fatta ett beslut om papperslösa kvinnors rätt till skydd. Andra städer har gått efter som Malmö och i oktober 2011 lade Vänsterpartiet in en motion till riksdagen som bland annat behandlade papperslösa kvinnors rätt till skydd men motionen avslogs (Malmö stad 2012; Sveriges riksdag 2012)

3 Tidigare forskning och kunskapsläge

I Social rapport 2010 skriver Socialstyrelsen (2010) att forskningen om papperslösa varit begränsad i Sverige fram till i början av 2000-talet då fler samhällsvetare kom att intressera sig för ämnet. Innan dess var det främst officiella rapporter och polisens undersökningar som syntes på området. Detta har vi också märkt av i vår forskningsgenomgång då den forskning vi redogör för nedan till stor del är nyligen publicerad. Ett genusperspektiv på forskning och rapporter om papperslösa i Sverige är tyvärr fortfarande begränsat. Vi har därför även med uppgifter från ideella organisationer som arbetar med papperslösa människor när vi redogör för kunskapsläget om papperslösa kvinnor nedan. Inledningsvis ger vi en kunskapsöversikt över papperslösa personers situation generellt sett i Sverige. Efter det följer ett avsnitt specifikt om kunskapsläget om papperslösa kvinnors situation. Därefter redogör vi för en nationell studie och två internationella studier som berör socialarbetares kontakt med papperslösa personer.

3.1 Papperslösa i Sverige

Som vi tidigare nämnt uppskattas i Social rapport 2010 (Socialstyrelsen 2010, s. 270) att antalet papperslösa i Sverige rör sig om mellan 10 000 till 50 000 personer, varav 2000 till 3000 av dem är barn. Socialstyrelsen (2010) erkänner papperslösa som en utsatt grupp i samhället och presenterar i rapporten aktuell kunskap om papperslösa personer i Sverige. De menar att papperslösas situation är i konstant förändring då de i stor grad påverkas av svensk och internationell migrationspolitik (ibid.). Socialstyrelsen (2010) konstaterar att personer som lever i papperslöshet i Sverige har få rättigheter. Många papperslösa saknar arbete, arbetar sporadiskt eller hänvisas helt till den informella arbetsmarknaden, i underbetalda jobb, där de har få möjligheter att hävda sin rätt (ibid.). Dessa osäkra förhållanden menar Socialstyrelsen (2010) gäller även för boendesituationen.

Enligt Socialstyrelsen (2010) visar flera studier att hälsotillståndet för papperslösa är dåligt eller mycket dåligt och åtskilliga barn har psykiska besvär. Innan den 1 juli 2013 var tillgång till vård och skola begränsad för papperslösa personer. Från och med den 1 juli 2013 har papperslösa personer rätt till ”vård som inte kan anstå” samt rätt till att gå i skola (Sveriges riksdag 2013; Skolverket 2013). Henry Ascher, docent i barnmedicin, pekar på godtyckligheten i begreppet ”vård som inte kan anstå” och

menar att ett stort individuellt ansvar faller på vårdpersonal¹. Efter lagen trädde i kraft har Rosengrenska stiftelse, vårdmottagning för papperslösa i Göteborg, haft verksamheten igång som vanligt. De har också förmedlat klienter till den vanliga sjukvården, och efter uppföljning av hälften av de 300 fall de förmedlat har endast ett lägre antal svårare fall nekats vård. Det finns dock fortfarande en rädsla av att söka hjälp i den vanliga vården².

Holgersson (2011) visar i en kvalitativ etnografisk studie hur papperslösas vardagsliv i Göteborg organiseras. Hon menar på att upplevelsen av papperslöshet görs dagligen i språket och i kontakten med andra människor. De papperslösa exkluderas ur samhället på flera områden och har en ständig rädsla för att utvisas (ibid.). Studien visar också hur de flesta papperslösa som hon intervjuade levde sina liv i det offentliga rummet, mitt emellan statens regleringar och de möjligheter som staden ändå erbjuder. I en annan etnografisk studie i Stockholm av Khosravi (2006) där han har följt ett 30-tal iranska medborgare visar han, liksom Holgersson (2011), att papperslöshet skapas varje dag i livets minsta aspekter såsom boende, arbete och fysisk rörlighet i det offentliga rummet. De papperslösa Khosravi (2006) studerade upplevde stor rädsla av att vistas på offentliga platser i Stockholms innerstad och tog sig ut endast om det behövdes. Khosravi (2006) beskriver också hur de mänskliga rättigheterna har territorierats till att bli medborgarrättigheter. Detta genom att papperslösa förvandlas till *anti-medborgare*, på grund av att de ses som en samhällsbelastning. När papperslösa förvandlas till *anti-medborgare* menar Khosravi (2006) att andra medborgare inte längre känner ett politiskt eller moraliskt ansvar för deras rättigheter.

3.2 Papperslösa kvinnor i Sverige

Maja Sager (2011) forskare vid Lunds universitet undersöker i sin avhandling, med utgångspunkt i intervjuer med personer som befunnit/befinner sig i papperslöshet, uppfattningar och upplevelser av medborgarskap och tillhörighet i den svenska välfärdsstaten utifrån ett genusperspektiv. Hon menar att olika upplevelser av medborgarskap inte enbart kan förstås utifrån ens legala status utan också att andra maktordningar såsom "ras"/etnicitet, kön och klass också blir viktiga. Sager (2011) visar hur ett uteslutande av papperslösa kvinnor från välfärdstjänster som exempelvis sjukvård, mödravård och skydd från våld bidrar till upplevelsen av medborgarskapet i form av inklusion respektive exklusion.

Jenny Nordin (2012), psykolog och frivillig i *Röda korsets nätverk för papperslösa* och Maria Bexelius (2008), författare till boken *Asylrätt, kön och politik*, menar att papperslösa kvinnor är en extra utsatt grupp i samhället med bristande rättigheter. Detta på grund av att de har en annan legal status än andra våldsutsatta kvinnor. Att leva i en sådan utsatt situation menar Bexelius (2008) ökar risken att utsättas för könsrelaterat våld samt hamna i ekonomisk beroendeställning. Bexelius (2008) menar

¹ Seminarium Vård för papperslösa, arrangerat av Rosengrenska Stiftelse i samarbete med Röda Korset 2013-10-12, Göteborg.

² ibid.

också att det är det bristande genusperspektivet i asylprocessen som leder till att många kvinnor försätts i papperslöshet. Båda författarna skriver om hur det blir extra svårt att hitta reella alternativ till män som erbjuder husrum samtidigt som de utövar fysiskt, psykiskt eller sexuellt våld. Dessutom skriver de att många kvinnor, av rädsla för att bli utvisade, avstår från att polisanmäla de brott de utsatts för. Allt detta menar Bexelius (2008) skapar en kedja av våld, diskriminering och straffrihet.

Röda Korset i Stockholm konstaterar i sin rapport (2010) om de papperslösa kvinnor som kommit till dem för vård, hur de har sett att våld och sexuella övergrepp drabbar papperslösa kvinnor i större utsträckning än övrig befolkning, vilket leder till ett större behov av sjukvård. I den statliga utredningen om papperslösas rätt till vård, *Vård efter behov och på lika villkor – en mänsklig rättighet* (SOU 2011:48) beskrivs, utifrån frivilligorganisationers erfarenheter, hur papperslösa kvinnor som utsatts för våld avstår från att söka hjälp hos myndigheter, till exempel polis och socialtjänst, på grund av rädsla för utvisning. Utredningen beskriver också hur papperslösa kvinnor avvisas av socialtjänsten och kvinnojourerna då det råder osäkerhet om rätten till bistånd för dem som vistas i kommunen samt då kvinnojourerna kräver betalning för det skyddade boendet (ibid.).

Ett annat fenomen som vi mött berör de kvinnor som utsätts för våld som är i Sverige på grund av anknytning och som har ett tillfälligt uppehållstillstånd på två år. Detta är en problematik som kan leda till att kvinnan kan komma att fastna i ett våldsamt förhållande, då det blir villkoret för att behålla ett uppehållstillstånd. Det har Roks utredare Emma Ién skrivit om i rapporterna, *Täckmantel: äktenskap – kvinnojourernas erfarenhet av fruiimport* (2009) och *Fruimporten fortsätter – Om kvinnor som utsätts för våld i anknytningsrelationer* (2010). Wilén (2009; 2010) menar att kvinnor som utsätts för *fruiimport* är en särskilt utsatt grupp för könsrelaterat våld. Med fruiimport menas en situation där män boende i Sverige gifter sig med en utländsk kvinna i syfte att utnyttja henne exempelvis för hushållsarbete och sexuella tjänster (Wilén 2009). Dessa kvinnor befinner sig i ett tillstånd där de antingen har ett tillfälligt uppehållstillstånd, ska förlänga det eller så har deras uppehållstillstånd gått ut och de har blivit papperslösa (ibid). Enkätundersökningen som Wilén (2009) har gjort visar att sju av tio kvinnojourer i Roks kom 2008 i kontakt med fruiimport, 2009 gjordes en ökning till åtta av tio kvinnojourer. Rapporten konstaterar att kvinnojourerna upplever att papperslösa kvinnor generellt sett mår sämre än andra kvinnor på jourerna, samtidigt som deras möjligheter till stöd från samhället är mindre (ibid.).

3.3 Tidigare forskning om arbete med papperslösa

3.3.1 En svensk kartläggning

Carin Björngren Cuadra och Annika Staaf (2012), forskare vid Malmö högskola, har genomfört en undersökning vilken tar reda på vilka värden som väcks hos socialarbetare när de möter papperslösa personer i sitt arbete. Detta då det inte finns några klarheter i varken lagar eller riktlinjer för hur de ska bemöta den gruppen. De finner två olika värden vilka avgör huruvida socialarbetaren inkluderar papperslösa personer som klienter eller inte. I det ena värdet refererar socialarbetaren till *social work values* och i det andra till *control of migration*. Björngren Cuadra och Staaf (2012) menar att socialarbetaren får ett mycket stort individuellt handlingsutrymme vilket också märks i undersökningens resultat som visar att socialarbetare agerar olika. Forskarna lyfter dock fram att resultatet ska presenteras med försiktighet då responsen på enkäten de skickat ut var oerhört låg och resultatet är därför inte statistiskt säkerställt. Det som vi anser är det mest intressanta i Björngren Cuadra och Staafs (2012) resultat och som vi kan relatera till syftet med vår studie om kvinnojourers olika arbete med papperslösa kvinnor handlar om socialarbetarens individuella handlingsutrymme. De visar att sättet att behandla ärenden med papperslösa samt vilken hjälp socialarbetarna anser är resonligt att erbjuda, skiljer sig åt väldigt mycket. Detta menar de betyder att slumpen avgör huruvida en papperslös person får hjälp eller inte vilket de menar leder till diskriminering.

Emma Wilén, utredare vid Roks, skriver i en rapport (2009), vilken vi tidigare nämnt i avsnittet *Papperslösa kvinnor i Sverige*, om kvinnojourers erfarenheter av vad de benämner som fruiimport. Kvinnor som utsätts för fruiimport befinner sig i en extremt svår situation och rapporten visar att kvinnojourer upplever det extra svårt att bemöta kvinnor som saknar permanent uppehållstillstånd, jämfört med andra våldsutsatta kvinnor. En svårighet som tas upp är att det kan vara svårt att få hjälp utifrån av exempelvis tolk, psykolog, läkare, socialtjänst med mera eftersom kvinnorna ofta faller utanför systemet. Detta gör att många av kvinnorna saknar de grundläggande behoven såsom medicin, mat, kläder och så vidare vilket innebär att processen att bearbeta det kvinnan varit med om blir svårare eftersom de grundläggande behoven kommer före. Ytterligare svårigheter som kvinnojourerna möter är att dessa kvinnor oftast har en tyngre problematik än andra våldsutsatta kvinnor och att språksvårigheter kan vara besvärliga för personalen att kringgå.

3.3.2 Socialarbetare i USA och arbete med papperslösa

Yoosun Park, forskare vid institutionen för socialt arbete vid Smith College i Northampton och Rupaleem Bhuyan, forskare vid institutionen för socialt arbete vid University of Toronto har tillsammans genomfört en undersökning. I studien analyserar de hur socialarbetare i USA positionerar sig själva i förhållande till gruppen papperslösa personer och hur de förhåller sig till sin egen yrkesetik och förpliktelser gentemot papperslösa personer (Park och Bhuyan 2011). Studien bygger på kommentarer de fått in genom en öppen fråga i slutet av en enkät. Utifrån dessa kommentarer har de genomfört en diskursanalys (ibid.). De konstaterar att majoriteten

av socialarbetarna har en ambivalent syn på papperslösa personer men det finns också de som tycker att deras förpliktelser att hjälpa papperslösa personer är lika stora som att hjälpa andra personer i samhället. Även de som tycker att de inte har några förpliktelser att hjälpa papperslösa personer finns representerade i studien. En diskurs de finner handlar om legaliteten versus ”illegaliteten” där vissa menar att papperslösa helt enkelt på grund av deras “illegala” status inte har rätt till social service medan andra håller sig mer ambivalenta. En annan diskurs handlar om huruvida papperslösa förtjänar socialarbetarnas hjälp eller inte på grund av ”deras” oförmåga eller ovilja att assimileras fullt ut in i det amerikanska samhället. Park och Bhuyan (2011) menar dock att de två olika diskurser de finner konstruerar den papperslösa som ”den andra” som lever i utkanten av det amerikanska samhället. Själva menar de att socialarbetarnas acceptans av de lagar och regler som finns, vilka bestämmer huruvida vissa människor ska exkluderas från samhället eller inte, utan att kritiskt reflektera över dessa, både är historiskt naivt och riskfyllt.

3.3.3 Kvinnojourer i Kanada och arbete med papperslösa kvinnor

Rupaleem Bhuyan (2012), som även genomfört ovan beskriven forskning, har också undersökt hur icke-statliga kvinnojourer i Kanada arbetar med kvinnor med en *precarious status*. De med en *precarious status* i Kanada består bland annat av papperslösa, flyktingar och de med tillfälligt arbetsuppehållstillstånd, alltså alla dem som inte har ett permanent uppehållstillstånd. Hon beskriver hur utvecklingen i Kanada har gått mot en allt mer restriktiv migrationspolitik. Detta har lett till att fler människor som söker sig till landet får temporära uppehållstillstånd och med det också begränsade sociala rättigheter.

Forskningen visar på hur personalens handlingsutrymme kring kvinnor med precarious status spelar roll och att de är med i förhandlingen om kvinnornas inkludering i det sociala medlemskapet på kvinnojouren. Personalen utmanade också olika myndigheter när de företrädde kvinnorna och deras rättigheter. Samtidigt som personalen jobbade för att hjälpa kvinnorna bibehölls en respekt för lagen om utvisning och de restriktioner som fanns för att få tillgång till social service. Det stöd och den hjälp som kvinnorna får, både i den egna organisationen och hos andra myndigheter, visar studien bero till stor del på organisationens resurser, personalens egen kunskap och deras självsäkerhet i att navigera i en ibland svår migrationspolitik (Bhuyan, 2012).

Bhuyan (2012) konstaterar att även om personalen enhälligt supportade våldsutsatta kvinnors rättigheter och sa sig vilja se förändringar i den politik som bidrog till kvinnornas särskilda utsatthet, var det få som uttryckligen öppet och offentligt hade viljan att utmana statlig praxis. Intervjupersonerna menade att det kunde skada deras fortsatta arbete då det skulle kunna ge den effekten av att de skulle kunna bli anklagade för att vara med i produktionen av “illegalitet”, som just är det staten vill reglera.

4 Teoretiska perspektiv

I vår redogörelse för empiri och analys har vi valt att använda oss av begreppet socialt medborgarskap som härstammar från sociologen Thomas H. Marshalls medborgarskapsteori och som utvecklats vidare av Ruth Lister, även hon sociolog. Vi kommer också utgå från Ruth Listers definition av inkludering och exkludering och processen kring att, med hennes begrepp, bli *excluded from without*. Vi kommer också använda oss av begreppet handlingsutrymme som härstammar från Michael Lipskys teori om gräsrotsbyråkrati och som utvecklats vidare av sociologen Roine Johansson. Dessa perspektiv och begrepp har vi valt då vi anser att de kan besvara vårt syfte med studien och våra frågeställningar.

Eftersom vi intresserar oss för att ta reda på kvinnojourers resonemang om att ta emot papperslösa eller inte ser vi det som en nödvändighet att utgå från begrepp som inkludering och exkludering. Begreppet socialt medborgarskap använder vi då vi anser att innehållet i ett sådant medborgarskap kan likställas med grundläggande mänskliga rättigheter vilka vi tidigare beskrivit att papperslösa kvinnor många gånger saknar. Då vi också intresserar oss för hur ideella kvinnojourer arbetar med papperslösa kvinnor anser vi det vara av värde att använda ett begrepp som härstammar från en organisationsteori. Då kvinnojourerna är ideella och därmed fria att organisera sin egen verksamhet tycker vi att handlingsutrymme är ett relevant begrepp för att problematisera deras autonomi. Vi är medvetna om att de ideella kvinnojourerna inte är gräsrotsbyråkratier i den direkta bemärkelsen som Lipsky (2010) och Johansson (2007) definierar men vi vill hävda, med hjälp av Jennifer R. Wolch begrepp *shadow state*, att kvinnojourernas arbete mer eller mindre idag liknar offentliga tjänstemäns arbete. Med begreppet *shadow state* beskriver Wolch (1990) de ”voluntary organizations receiving governmental funds which are, by definition, outside the political system but still subject to some state control” (ibid., s.xi). Kvinnojourerna är många gånger statens förlängda arm när det kommer till välfärdstjänsten att ge skydd och stöd åt våldsutsatta kvinnor vilket vi också kommer kunna visa på i vår kommande analys.

4.1 Socialt medborgarskap

Thomas H. Marshall har inom kontexten för Storbritannien utvecklat tankar om medborgarskapets framväxt i sin klassiska bok *Citizenship and the Social Class* från 1950 (Dahlstedt, Rundqvist & Vesterberg 2011). Marshall beskriver att medborgarskapets utveckling följt en viss ordning. Det civila medborgarskapet, som bland annat innehåller religions-, åsikts- och yttrandefrihet, menar han utvecklades under 1700-talet. Det politiska medborgarskapet med politiska rättigheter som exempelvis rösträtt utvecklades under 1800-talet. Slutligen menar han att det sociala medborgarskapet utvecklades under 1900-talet (ibid.), vilket är det begrepp vi främst kommer utgå ifrån och som innehåller vad vi i tidigare avsnitt benämnt som grundläggande mänskliga rättigheter.

Med *socialt medborgarskap* menar Marshall relationen mellan individen och välfärdsstaten. Som medborgare och medlem i ett välfärdssamhälle tilldelas en viss sociala rättigheter genom det sociala medborgarskapet. Dessa rättigheter finns till för att trygga en viss levnadsnivå för individen. För att få tillgång till grundläggande rättigheter i samhället krävs det att en är "fullvärdig" samhällsmedlem. Det sociala medborgarskapet och dess tillhörande rättigheter blir på så vis universella och ska gälla för alla (Dahlstedt et al. 2011). Med rättigheter kommer även skyldigheter påpekar Marshall även om han inte preciserar specifikt vilka dessa är, men det handlar om utbildning, arbete, militärtjänst och att betala skatt (ibid.).

Marshall's medborgarskapsteori har dock kritiserats på många håll av olika teoretiker. Kritiken som lyfts fram handlar främst om att de sociala, politiska och civila rättigheter, som Marshall påstått gäller universellt för alla samhällsmedborgare, inte alls är universella. Teorin har också fått kritik vilken handlar om att medborgarskapet och dess innebörd, skiljer sig åt mellan olika länder och delar av världen (Dahlstedt et al. 2011).

När vi talar om socialt medborgarskap kommer vi därför att utgå från Ruth Listers vidareutveckling av Marshall's medborgarskapsteori. Lister (2003) menar att Marshall utgått från felaktiga antaganden när han påstått att alla medborgare i egenskap av att vara just samhällsmedlemmar har lika stora tillgångar till de sociala rättigheterna inom det sociala medborgarskapet. Lister (2003) menar istället att olika grupper och individer i samhället har olika förutsättningar, både historiskt och i nutid, att få tillgång till sina rättigheter. Lister (2003) vill med sin feministiska intersektionella medborgarskapsteori poängtera skillnaden mellan kvinnors och mäns, men även andra grupper i samhällets, olika synlighet och delaktighet på den offentliga och den privata arenan. Hon använder begrepp som *excluded from without* och *excluded from within* för att beskriva detta. Med *excluded from without* syftar hon på de människor som inte ens ges inträde i landet, exempelvis asylsökande migranter och papperslösa. Med *excluded from within* syftar hon på de människor som bor och lever i ett samhälle och har ett formellt medborgarskap utan att ha kompletta tillgångar till sina sociala rättigheter. Lister (2003) skriver också att medborgarskap i förhållande till ett icke-medborgarskap inte bör ses som strikt uppdelat utan det följer i en hierarkisk ordning där hon uttrycker att i botten av denna hierarkiska ordning av medborgarskap står "illegala" migranter.

När vi talar om *exkludering* kan vi också prata om *inkludering* vilka är två begrepp vi kommer utgå från och använda i vår analys. Lister (2003) påpekar dock att exkludering och inkludering inte ska ses som en dikotomi utan menar att begreppen ska tillämpas på så sätt att en individ kan pendla mellan dessa inkluderande och exkluderande processer. Lister (2003) menar vidare att det är viktigt att se medborgaren som ett aktivt handlande subjekt på både sociala och politiska arenor. Det är till exempel kvinnor själva i Sverige som kämpat och kämpar än idag för lika rättigheter, i form av exempelvis rösträtt och lika lön. Det var den amerikanska medborgarrättsrörelsen som slopade raslagarna i USA och det är papperslösa (*sans-papiers*) som kämpar för lika medborgerliga rättigheter i Frankrike och även i Sverige.

Lister (2003) utgår från sociologen Anthony Giddens när hon menar att människor kan både vara objekt för rådande strukturer och maktordningar i samhället och aktivt handlande subjekt som själva påverkar sin situation.

Lister (2003) menar vidare att ju mer icke-medborgare inkluderas i sociala och kulturella rättigheter, ju mer utvecklas medborgarskapet mot ett universellt sådant.

4.2 Handlingsutrymme

Två teoretiker som har diskuterat handlingsutrymme/ handlingsfrihet i relation till gräsrotsbyråkratier är Michael Lipsky med sin klassiska bok från 1980 *Street-level bureaucracy* och Roine Johansson med sin bok *Vid byråkratins gränser*.

Lipsky (2003) definierar gräsrotsbyråkrater som alla de offentliga tjänstemän som har gemensamt att de i sitt arbete kommer i direkt kontakt med medborgaren och i det får ett relativt stort handlingsutrymme. Med handlingsutrymme menar Lipsky (2003) att det finns en viss frihet i arbetet att låta sig styras av sina egna tolkningar än de direktiv som kommer uppifrån. Denna frihet är en förutsättning för att gräsrotsbyråkraten ska kunna möta de olika krav och komplicerade situationer som kan uppstå i ett arbete med människor (ibid.). Vidare menar Lipsky (2003) att tjänstemännen handlar utifrån de ramar som den sociala och politiska kontexten utgör, som exempelvis organisationens mål, politiska beslut, normer och yrkespraxis.

Johansson (2007), har i sitt arbete influerats av Lipskys forskning om gräsrotsbyråkraten, men menar vidare på att handlingsutrymmet inte ska betraktas som konstant. Han beskriver i sin bok *Vid byråkratins gränser* (2007) fem olika strukturella dimensioner som avgör organisationens förhållande till klienten och med det bestämmer graden av handlingsfrihet i arbetet. Vi kommer att analysera vårt insamlade material utifrån två av dessa dimensioner som vi anser är relevanta för vår undersökning.

Den första dimensionen är att handlingsutrymmet påverkas av organisationens förhållande till *regel-bundenhet*. Med det menas att gräsrotsbyråkratens bundenhet till verksamhetens regler kan variera. Detta påverkas menar Johansson (2007) genom två aspekter, antingen formellt via detaljreglering eller ramstyrning, dessutom informellt hur strikt eller flexibelt dessa regler tillämpas och kan rubbas på (ibid.). En strikt tillämpning av en detaljreglering innebär för gräsbyråkraten en begränsning. Med det menas att arbetet blir svårt att situationsanpassa och med det göra undantag från reglerna. Den strikta tillämpningen ger också möjlighet för den anställda att gömma sig bakom reglerna. Hen slipper ta en moralisk ståndpunkt och kan därmed lämna medmänskliga hänsynstaganden åt sidan. En flexibel tillämpning av ramstyrning innebär en individuell anpassning men med risk att hamna i godtycklighet och orätsäkerhet. Regel-bundenheten påverkas av dels det politiska klimatet och dels verksamhetens område (ibid.).

Den andra dimensionen som är angelägen för denna studie är *intresseorientering*. Dimensionen innebär att organisationen i förhållande till klienten gör en avvägning mellan kontroll och service (Johansson 2007). Det är inte bara klientens intresse och rättigheter som ska tillvaratas, i form av service som är avgörande utan också andra

intressen utifrån. Denna kontroll använder organisationen för att fastställa om klienten är berättigad till service, detta för att se till att klienten följer lagar och regler. Vilken grad av kontrollnivå bestäms till stor del av det politiska klimatet och på organisationens arbetsbelastning (ibid.). Kontrollen av klienten är ett led i att upprätthålla organisationens legitimitet (ibid.).

5 Metod

I det här kapitlet kommer vi redogöra för hur vi har gått tillväga i vår forskningsprocess. I de första två avsnitten beskrivs vårt val av metod och vetenskaplig forskningsansats. I nästa avsnitt redogör vi för hur vi har samlat in vårt material, vilka överväganden vi gjort av urval och även en redogörelse för vår litteratursökning presenteras. Efter det följer ett avsnitt som berör bearbetning av vårt material. Därefter beskriver vi vår analysmetod och dess genomförande. I de nästkommande tre och slutliga avsnitten kommer vi diskutera tillförlitligheten i vår studie, våra etiska överväganden, ansvarsfördelning och till sist förs även en metoddiskussion.

5.1 Metodval och forskningsansats

I vår studie utgår vi från en vetenskapsfilosofisk ansats som kan liknas vid vad som brukar kallas en fenomenologisk-hermeneutisk tradition eller hermeneutisk vändning (Thomassen 2007). I studien undersöker vi fenomenet att ideella kvinnojourer i Västra Götaland arbetar på olika sätt med papperslösa kvinnor. Vår studie är fenomenologisk till så del att den är deskriptiv då vi försöker beskriva ett fenomen som finns inom en social kontext, ur många olika perspektiv för att bredda bilden av fenomenet (ibid.). När vi påstår att vår studie också har ett hermeneutiskt inslag menar vi att vår förförståelse för det fenomen vi beskriver har betydelse för de tolkningar och analyser vi gör (ibid.). Vi kan inte, enligt den fenomenologiska traditionen, sätta vår förförståelse åt sidan för att på ett objektivt sätt undersöka fenomenet. I likhet med Habermas (ibid.) vill vi påstå att det inte finns någon vetenskap som inte är förbunden med politiska värderingar. Följaktligen anser vi på liknande sätt att vårt val av ämne för studien, våra tolkningar och vårt val av teorier är präglade av våra politiska ståndpunkter. Vi menar att det vi redogör för i vår analys, redan är tolkningar då vår förförståelse avgör vad det är vi har lagt märke till. Vi förhåller vidare att vi bör använda vår förförståelse på så sätt att vi begrundar den och klargör den på ett tydligt sätt för att läsaren på så sätt också ska få en uppfattning om vilken inverkan den har (ibid.).

Vi intresserar oss för att ta reda på hur ideella kvinnojourer arbetar med papperslösa kvinnor utifrån den sociala kontext de befinner sig i. Vi fokuserar främst på resonemang om att ta emot papperslösa kvinnor eller inte samt hur kvinnojourerna arbetar med papperslösa kvinnor. Utifrån detta föll det för oss givet att genomföra en kvalitativ studie. Detta stämmer överens med Brymans (2011) beskrivning av kvalitativ forskning med fokus på social kontext för att förstå människors beteenden.

Bryman (2011) påpekar att det för kvalitativa studier inom detta område blir viktigt att på ett detaljerat sätt redogöra för den sociala kontexten som studeras, vilket är anledningen till varför vi valt att ha med en relativt omfattande bakgrundsbeskrivning. I vårt angreppssätt på förhållandet mellan empiri och teori kan vi se tendenser till en induktiv strategi även om den har deduktiva inslag. Den förstnämnda strategin syftar till att empirin genererar begrepp och teorier medan det i den sistnämnda går ut på att testa en teori genom att ställa upp ett antal hypoteser (Bryman 2011). Vi har från början haft en medveten tanke om vilka teorier och begrepp vi skulle kunna applicera på vår empiri. Däremot bestämde vi inte vilka teorier och begrepp förrän vi i enlighet med *grounded theory* (Bryman 2011; Kvale & Brinkmann 2009) kategoriserat och omprövat vårt material flera gånger om vilket slutade i ett teoretiskt val vi från början inte tänkt oss.

5.2 Intervjustudie

Fån början hade vi en tanke om att vi skulle göra gruppintervjuer med personalen på de ideella kvinnojourerna men efter noggrant övervägande valde vi slutligen att genomföra enskilda intervjuer. En stor anledning till varför vi valde bort gruppintervjuer grundade sig i att vi förstod att det var svårt för kvinnojourerna att organisera sådana. En fördel med att genomföra enskilda intervjuer är att individen lättare kan komma till tals och uttrycka sina åsikter (Bryman 2011). Vi funderade också över att vårt tema för intervjuerna skulle kunna uppfattas som etiskt problematiskt för våra informanter. Därför ansåg vi att den enskilda intervjun skulle lämpa sig bäst då intervjupersonen kanske lättare skulle kunna få prova sina tankegångar. Det som vi tror kan ha gått förlorat med att välja bort gruppintervjuer är den diskussion om olika åsikter och perspektiv som hade kunnat uppstå.

Vi valde att genomföra semistrukturerade intervjuer. Med det menas att vi använde oss av en intervjuguide vid intervjutillfällena (Bryman 2011). Kvale & Brinkmann (2009) liknar en intervjuguide vid ett manus som hjälper till att strukturera intervjuens gång. Den kan vara mer eller mindre detaljerad. Eftersom vi från början haft ett tydligt fokus på vad vi ville ta reda på ansåg vi att en intervjuguide i större grad kunde hjälpa oss att få svar på våra frågeställningar (Bryman 2011). Dessutom tänkte vi att det för oss som ovana intervjuare kunde underlätta med en intervjuguide då vi skulle ha något att falla tillbaka på.

Intervjuguiden (bilaga 2) utformades runt tre teman som vi ansåg hörde samman med studiens frågeställningar. De tre temana var; perspektiv på papperslösa kvinnor, kontakt och bemötande samt praktiskt arbete. Utifrån dessa tre teman utformade vi förslag till frågor. Efter första och andra intervjun kom nya frågor upp som vi inte hade tänkt på och då ändrade vi intervjuguiden genom att lägga till några frågor. Även om vi använde oss av en intervjuguide med specifika teman ville vi inte att kvinnojourerna skulle bli allt för styrda i sina svar. Därför försökte vi i likhet med Brymans (2011) rekommendationer ställa frågorna så öppna som möjligt, så att informanten kunde ta den riktning den ansåg var intressant och vi fick en möjlighet att utforska teman vi inte tidigare hade tänkt på.

I efterhand har vi diskuterat att det hade varit bra att genomföra en eller flera pilotintervjuer för att kunna testa om våra frågor höll och för att eventuellt utveckla intervjuguiden. Detta tror vi hade hjälpt oss då vi är ovana intervjuare och det är en lärdom vi tar med oss till nästa gång.

5.3 Materialinsamling och genomförande

5.3.1 Intervjuurval

Analysen bygger på en intervjustudie genomförd med anställda vid ett antal ideella kvinnojourer i Västra Götaland. Vi fick kontakt med sex kvinnojourer och valde att nöja oss med den gruppen. Kvale och Brinkmann (2009) menar att antalet informanter i kvalitativa studier beror på studiens syfte. Utifrån den begränsade tidsramen vi hade och att vi inte varit ute efter att göra någon generalisering ansåg vi att sex intervjuer var tillräckligt.

Huvudkriteriet för ett deltagande i studien var att det skulle vara en ideell kvinnojour med tillgång till ett skyddat boende i Västra Götaland med eller utan erfarenhet att ta emot papperslösa kvinnor. Vidare ville vi att informanten skulle vara en anställd då vi utgått från att det är en person som kan representera kvinnojouren då den är väl insatt i verksamheten, dess riktlinjer och det dagliga arbetet. Denna urvalsprocess kan liknas vid vad Bryman (2011) kallar ett målstyrt urval. Med det menas att vi har valt enheter med en direkt hänvisning till de forskningsfrågor som vi har formulerat. Fördelen med detta är således att vi kan vara relativt säkra på att våra informanter kan besvara våra frågor. Dessutom, som vi ovan beskriver, har vi gjort urvalet på två nivåer. Detta är något som Bryman (2011) tar upp som vanligt förekommande i en kvalitativ forskning med målstyrda urval. De två nivåerna som vi har gjort urval på är först kvinnojourer och därefter intervjupersoner. Ett målstyrt urval innebär också att det inte går att generalisera den empiri vi får fram. För att en generalisering skulle ha varit möjlig hade det enligt Bryman (2011) krävts ett sannolikhetsurval där informanterna väljs ut på ett slumpmässigt sätt vilket främst förknippas med kvantitativ metod.

5.3.2 De inledande kontakterna

De ideella kvinnojourerna vi tog kontakt med fann vi genom att söka på de två riksorganisationerna för dessa Roks och SKRs hemsidor. Genom deras hemsidor var det lätt att finna ytterligare information, såsom kontaktuppgifter och om de hade tillgång till skyddat boende i deras verksamhet.

Samtliga ideella kvinnojourer kontaktades först via ett mail där vi bifogat skriftlig information om studien (bilaga 1). I infobrevet beskrev vi syftet med vår studie samt vilka villkor som ställdes på deltagandet. Efter att tio dagar hade gått var det endast en kvinnojour som besvarat vårt mail om medverkan. Då bestämde vi oss för att följa upp kontakten med telefonsamtal. Efter att ha ringt runt till de olika kvinnojourerna fick vi en första bild av att det fanns en stor variation på erfarenheter av kontakt med

papperslösa kvinnor. Några av de vi ringde var osäkra över om de verkligen hade tillräckligt med erfarenhet men vi försökte att klargöra att det inte var nödvändigt.

Genom telefonsamtalen bokade vi in tider för intervju med sex kvinnojourer. En intervju ställdes in på grund av att informanten fått förhinder samt att den redan från början känt sig osäker av att vara med i vår studie, sa hon. Vi fick därför söka efter en annan informant. Det gjorde att vi fick klart alla intervjuer en vecka senare än vad som planerats från början. En annan intervju fick vi också boka om på grund av sjukdom.

5.3.3 Intervjuer genomförande

Intervjuerna ägde rum i miljöer som informanterna själva hade valt. Detta ansåg vi som självklart då intervjupersonen skulle kunna känna sig tryggare i en annars kanske ovan intervjusituation. Fem intervjuer genomfördes på respektive kvinnojour medan en intervju genomfördes i ett grupprum på *Samhällsvetenskapliga Institutionen* vid Göteborgs universitet.

Generellt varade intervjuerna mellan 40 till 60 minuter. Samtliga intervjuer spelades in med Iphone i samtycke av informanten. Detta anser vi har varit till fördel då vi kunnat ha ett större fokus på intervjun där och då istället för att vara störd av att föra anteckningar (Bryman 2011). Vid ett intervjutillfälle fick vi frågå vårt kriterium med enskilda intervjuer då vi inte varit tillräckligt tydliga med detta och i denna intervju medverkade två informanter samtidigt. Detta diskuteras vidare under avsnittet *Metoddiskussion*. Ett annat misstag vi gjorde var att vi stängde av inspelningen för tidigt flera gånger och att intervjun ofta fortsatte cirka tio minuter efter det. Kvale och Brinkmann (2009) skriver att det ofta händer eftersom intervjupersonen då kan känna en lättnad av att inspelningen är avstängd.

Efter varje intervju samlades vi en kort stund för att reflektera över intervjun som helhet; känslor, förloppet, miljön, intervjufrågor samt för att skriva ner den uppföljning som skedde efter att inspelningen stängts av. Vi skrev ner dessa reflektioner som en hjälp, både för det fortsatta intervjuarbetet, men också för att få en bakgrund till vårt senare transkriberade material. Detta är något som Kvale och Brinkmann (2009) menar är till hjälp för forskaren.

5.3.4 Litteratursökning

I sökandet efter relevant litteratur till vår uppsats har vi hittat litteratur i en mängd olika databaser. Vi har bland annat använt oss av kataloger som GUNDA, Göteborgs universitetsbibliotek och Libris, som är en katalog för alla högskole- och universitetsbibliotek i Sverige. Vidare har vi gjort sökningar efter vetenskapligt material från Sverige i databasen Swepub och vi har sökt efter internationella vetenskapliga artiklar i databasen Social Service Abstract. I dessa databaser har både titel- och abstractsökningar gjorts. Till sist har vi använt oss av Google Scholar, ett verktyg för att söka allmänt efter vetenskapliga publikationer och med flera ämnen och olika typer av källor både nationellt och internationellt.

I de nämnda sökverktygen har vi främst använt oss av följande sökord: papperslös* gömd* irreguljär* migrant* immigrant* feminism* intersektion* kvinnojour* legal

status* flykting* asylsökande* migration* medborgarskap* och engelska ord som: undocumented* irregular* women's shelter* migrant* immigrant* migration* citizenship*. Dessa sökord har vi sökt med separat eller i olika kombinationer. Vi har också hittat relevant litteratur genom att titta på referenser i böcker som vi ansett vara viktiga för studien. Vi valde medvetet bort att inte söka på ordet illegal*, varken på svenska eller på engelska, eftersom vi anser att det begreppet inte stämmer överens med vår syn på hur papperslösa personers situation ska benämnas och vi antog följaktligen att forskning som använder det begreppet inte skulle vara av värde för oss.

De källor vi funnit och utgått från i studien är främst primärkällor. Någon enstaka källa är sekundär som exempelvis när vi utifrån Dahlstedt, Rundqvist och Vesterberg (2011) beskriver Marshalls medborgarskapsteori.

5.4 Bearbetning av intervjumaterial

Efter genomförda intervjuer med kvinnojourerna har vi löpande transkriberat det insamlade materialet. Bryman (2011) menar på att det hjälper till med att starta analysprocessen tidigt hos forskaren. Det har också medfört att vi blivit mer medvetna om vårt material och funnit frågor som vi kunnat ta med till resterande intervjuer. Det inspelade intervjumaterialet transkriberades med hjälp av dataprogrammet InqScribe. Programmet är ett verktyg för att underlätta transkribering då en kan sänka hastigheten på det inspelade materialet. Dessutom går det att spela upp intervjun och transkribera den i samma program vilket också underlättar. Detta har varit en hjälp i en annars tidskrävande process. Transkriberingen har skett ordagrant och vi har valt att ta med "mmm-ljud" och liknande uttryck, emotionella uttryck som skratt, samt längre pauser. Detta har vi gjort för att levnadsgöra transkriberingen från en annars tråkig text. I empiri- och analysdelen har vi dock valt att skriva ut citaten i skriftspråk då ett ordagrant talspråk kan förstås som osammanhängande och förvirrande för läsarna (Kvale & Brinkmann 2009).

5.5 Analysmetod och genomförande

Vi har använt oss av två analysmetoder som främst kan liknas vid vad Kvale och Brinkmann (2009) benämner som meningskoncentrering och *grounded theory* inom meningskodning. Med meningskoncentrering menar Kvale och Brinkmann (2009, s. 221) "att man drar samman intervjupersonens yttranden till kortare formuleringar". Analysmetoden beskrivs innehålla fem olika steg varav vi har genomfört tre av de fem stegen (ibid.). Vi började med att läsa våra transkriberingar av intervjuerna. Vi gick igenom intervju för intervju och diskuterade helheten och känslan i dessa vilket gav oss ett övergripande perspektiv på vårt material. Till hjälp hade vi också de anteckningar vi fört efter varje intervju.

Efter det plockade vi ut olika teman vi ansåg vara återkommande och namngav dessa utifrån vad vi uppfattade att informanterna menade med sina uttalanden. Dessa teman går att finna i underrubrikerna i kapitlet för vår empiri och analys. Detta gjorde vi med åtanke på vårt syfte med studien och våra frågeställningar men vi försökte också hålla oss öppna för att vi kunde stöta på andra teman som vi inte tänkt på i våra

frågeställningar. För att få en överblick över dessa teman skapade vi en stor tankekarta där vi strukturerade upp våra teman och vår empiri och kunde därmed diskutera dessa utförligt. Här börjar vår analysmetod mer likna *grounded theory* som den beskrivs av Bryman (2011) och Kvale och Brinkmann (2009). *Grounded theory* går ut på att forskaren söker kategorier, begrepp och koder i sitt material vilket gång på gång omvärderas och nya kategorier kan då uppstå (ibid.). Metoden beskrivs generera teorier och begrepp snarare än att den går ut på att testa redan existerande sådana. På så sätt förutsätter metoden ett mer eller mindre induktivt arbetssätt i kopplingen mellan teori och empiri (ibid.). Med hjälp av vårt pedagogiska hjälpmedel mind-map genomförde vi först en öppen kodning som går ut på att studera, jämföra och kategorisera empiri vilket därefter görs om till andra grupperingar och kategorier (Bryman 2011). Efter det teoretiserade vi och begreppsloggade vi de teman och kategorier vi mött och kom därigenom fram till vilka teoretiska perspektiv och begrepp vi till slut skulle analysera vårt material med då vi ansåg att en "teoretisk mättnad" uppstod. Till sist valde vi ut den empiri vi ansåg bäst representerade de teman vi mött och beskrev dessa i en analytisk sammanhängande text. Vi valde att integrera empiri och analys löpande då vi anser att det ger en mer levande och varierande läsning samt att det på så sätt går att undvika upprepningar. Nackdelen med detta är att det för läsaren ibland kan vara svårt att hålla isär empiri, analys och våra egna reflektioner.

En begränsning med att använda meningskoncentrering i analysen är att det inte ger utrymme för flera tolkningar av empirin då forskaren istället eftersträvar att finna de "naturliga meningsenheterna" (Kvale & Brinkmann 2009, s. 221). En kritik som har riktats mot *grounded theory* som analysmetod är ifrågasättandet av att forskaren kan åsidosätta den teoretiska analysen till ett så pass sent stadium av analysprocessen. Istället menar kritiker att forskaren genom sin förförståelse av ämnet gör sådana teoretiska analyser hela tiden (Bryman 2011). En annan kritik som beskrivs av Bryman (2011) och som riktats mot metoden är att den sällan genererar nya begrepp vilket den har till syfte att göra utan att forskaren snarare finner redan faktiska begrepp och teorier, vilket också varit fallet för oss. Utifrån dessa begränsningar som finns med de olika analysmetoderna ser vi vår kombination av dessa som en framgång. Den fördel vi främst ser med att kombinera dessa två analysmetoder är att vi kan fånga upp informanternas perspektiv såsom de uttrycks av dem genom att meningskoncentrera samtidigt som vi genom *grounded theory* får möjlighet att kategorisera, teoretisera och begreppslogga det som sägs.

5.6 Tillförlitlighet

Både Kvale och Brinkmann (2009) och Bryman (2011) skriver att validitet och reliabilitet är begrepp som härleds till kvantitativ forskning och som hjälper forskaren att utvärdera objektiviteten i forskningen. Därför har vi valt att kalla denna del av metodavsnittet för tillförlitlighet i enlighet med Brymans (2011) redogörelse för detta. Bryman (2011) tar upp flera kriterier för hur en forskare kan säkerställa tillförlitligheten i sin forskning. Vi har valt att diskutera några av dessa kriterier vi

anser vara relevanta för vår uppsats. För att kunna uppnå trovärdighet i kvalitativ forskning, beskriver Bryman (2011), att ett sätt är att låta de som deltagit i studien ta del av forskningen och bekräfta att beskrivningarna som gjorts är korrekta och att verkligheten uppfattats rätt. Vi har informerat och utlovat våra informanter att de kommer få ta del av vår uppsats. Däremot kommer detta inte ske innan vi går upp för opponering, på grund av tidsutrymmet. Det är svårt för oss som författare att ta ställning till om våra beskrivningar av den sociala verklighet vi har studerat är trovärdiga då det kan finnas olika beskrivningar av den sociala verkligheten, vilket Bryman (2011) poängterar. Vi anser däremot att trovärdigheten för vår studie ökat då vi varit noga med att lyfta fram vår förförståelse och att det är vår syn på den sociala verkligheten som vi beskriver.

Vi anser vidare att vi uppnått pålitlighet genom att vi redogjort tydligt för vårt tillvägagångssätt i metodavsnittet (Bryman 2011). Även vår handledare har haft en stor del i detta då han följt vår forskningsprocess och kunnat anta en granskande roll. Bryman (2011) redogör också för ett par kriterier för att uppnå "äkthet" i forskningen. Vi bedömer dock att dessa kriterier främst är av utvärderande karaktär och svåra för oss att bedöma i detta läge. Kriterierna handlar framförallt om hur deltagarna i studien påverkats av forskningen. För att kunna föra en utförlig diskussion om detta anser vi att vi hade behövt genomföra en slags uppsamlingssträff med våra informanter att utgå ifrån, vilket vi inte haft möjlighet till. Vi har emellertid fått en uppfattning om att våra informanter tyckt att det varit ett intressant ämne att diskutera och att det väckt tankar hos dem vilket enligt oss kan ses som ett tecken på studiens äkthet.

5.7 Etiska överväganden

Vi har främst funderat över hur känsligt det kan vara att synliggöra att kvinnojourer har papperslösa kvinnor boende hos sig. Som vi tidigare nämnt verkar projektet Reva i det svenska samhället som just har till uppdrag att se till att personer som saknar legal status, lämnar landet (Migrationsverket 2013). Kvinnojourer är inte en frizon vilket i teorin innebär att polisen skulle kunna söka upp papperslösa kvinnor vid de skyddade boendena. Det blir därför viktigt att det, i den färdigställda uppsatsen, inte går att utläsa vilken/vilka kvinnojourer som tar emot papperslösa kvinnor.

Vi har också tagit hänsyn till Vetenskapsrådet forskningsetiska principer inom humanistisk och samhällsvetenskaplig forskning (2002) såsom informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Vi har uppfyllt informationskravet och samtyckeskravet genom att vi i informationsbrevet (bilaga 1) om deltagande i studien vi skickade ut till de olika kvinnojourerna, redogjorde för vårt syfte med undersökningen. I brevet talade vi också om att deras medverkan byggde på frivillighet och att de när helst de ville kunde välja att avsluta sitt deltagande. Vi har uppnått konfidentialitetskravet genom att de uppgifter vi samlat in om de som ingår i studien förvarats på ett säkert sätt så att inga förutom vi som genomför undersökningen har kunnat komma åt dessa. Dessutom har transkriberingen av intervjumaterialet skett på ett sådant sätt att vi har låtit avidentifiera både intervjuperson och kvinnojouren samt övrigt innehåll för att hindra risken för att

kunna identifiera informanterna. Aidentifieringen har skett genom att vi har gett varje informant ett nummer, till exempel IP1, IP2 etc. "IP" står som en förkortning för intervjuperson och siffran efter använder vi för att skilja på våra informanter. I den intervju där det förekommer två informanter vid samma tillfälle har vi kodat dem ytterligare med (1) och (2) för att kunna särskilja informanterna. I empiri- och analysdelen kommer vi att presentera citaten med dessa koder. Ett alternativ till den här kodningen hade kunnat vara att ge våra informanter fingerade namn. Däremot har våra informanter intervjuats i egenskap av att vara professionella och därför anser vi att fingerade namn hade blivit för personligt.

Sist men inte minst har vi också uppnått Vetenskapsrådets princip om nyttjandekravet vilket innebär att de uppgifter vi samlat in enbart använts för den här studiens syfte.

5.8 Ansvarsfördelning

Under det här arbetets gång har vi haft ett stort gemensamt ansvar för vår uppsats. Vissa delar har vi emellertid delat upp då vi har velat ta vara på att vi är två författare. Detta främst för att underlätta arbetsbördan men också för att höja uppsatsens kvalitet då vi genom en sådan arbetsfördelning fått mer tid att arbeta med vårt material. Vi har bland annat delat upp inläsningen av all litteratur men vi har alltid återgett innehållet i denna för varandra. Vi har också delat upp skrivandet av olika avsnitt i metod- och bakgrundsdelen, tidigare forskning och kunskapsöversikten. Innan vi på olika håll satt oss för att skriva dessa har vi alltid noggrant diskuterat igenom vilket innehåll som ska vara med. Vi har även granskat och skrivit om varandras texter för att få ett enhetligt språk i uppsatsen. På så sätt har alla texter och avsnitt i uppsatsen blivit präglade av oss båda. Övriga delar såsom inledning, syfte, problemformulering, teori, empiri och analys, slutdiskussion samt abstract har diskuterats och författats gemensamt.

Vi genomförde alla intervjuerna tillsammans men med olika grad av delaktighet. Inför varje intervju turades vi om att ansvara för intervjun medan den andra observerade, förde anteckningar, skötte inspelning och fick möjlighet att ställa ytterligare följdfrågor mot slutet av intervjun. Vidare delade vi också upp transkriberingen.

Även om vi har delat upp arbetet i vissa delar tycker vi att vi har lyckats med att få en röd tråd genom hela vår uppsats.

5.9 Metoddiskussion

I det här avsnittet kommer vi föra en diskussion om den kritik vi anser kan föras mot vårt tillvägagångssätt. Till att börja med vill vi lyfta fram den problematik som kan uppstå i en intervjusituation då vi varit två intervjuare. I en intervjusituation mellan forskare och intervjuperson finns det redan en maktasymmetri i relationen dem emellan (Kvale & Brinkmann 2009). Att vi har varit två "forskare" tror vi kan öka denna maktasymmetri ytterligare. Speciellt kanske då vårt val av ämne för intervjun kan ha uppfattats etiskt problematiskt av informanten. Vid de flesta intervjuerna upplevde vi dock inte att denna asymmetri påverkade i någon större grad förutom vid en intervju då vi båda kände att intervjupersonen gick i försvarsställning. Känslan vi

upplevde kan dock ha berott på andra saker än just maktasymmetrin som exempelvis dagsform eller val av diskussionsämne.

En annan kritik vi vill rikta mot ett av intervjutillfällena är den intervju då det var två informanter närvarande. Att det skulle vara två informanter med i intervjun förstod vi först då vi kom dit. Vi gjorde då ett övervägande och valde att genomföra intervjun ändå. De två informanterna bestod av styrelsens ordförande och en anställd vilket kan ha påverkat intervjuens gång då kanske framförallt den anställde kan ha haft svårare att komma till tals gentemot styrelsens ordförande.

Vi anser det även viktigt att poängtera problematiken kring att prata om en grupp istället för med gruppen. Som vita akademiker från medelklassen har vi aldrig varit i närheten av det utanförskap vi vill belysa. Vi har ändå försökt så gott vi kan beskriva den svåra situation som många papperslösa kvinnor befinner sig i, men vår beskrivning kan såklart inte jämföras med hur papperslösa kvinnor själva skulle kunna berätta om sin situation. Vi tror att papperslösa kvinnors egna berättelser hade kunnat tillföra studien ytterligare med ett värdefullt perspektiv men det har tyvärr inte funnits något utrymme för det i den här studien.

Till sist vill vi framföra den svårighet vi har stött på i våra intervjusituationer då våra informanter ibland definierat papperslöshet olika. Vi borde ha varit tydligare och ställt följdfrågor om vilken typ av papperslöshet informanterna pratade om i sina utläggningar. Samtidigt hade det varit en svår uppgift då vi är medvetna om att papperslöshet inte är ett statiskt tillstånd och att många människor går in och ut ur en papperslös situation. Komplexiteten av begreppet papperslös har ibland gjort att vi haft vissa svårigheter med att tolka vår empiri. Detta har vi löst genom att reflektera över helheten av intervjun och titta på i vilka sammanhang informanten sagt vad.

6 Empiri och analys

I analysen nedan kommer vi besvara våra två frågeställningar som vi har utgått från i den här studien. Vi har avsett att ta reda på ideella kvinnojourers resonemang om att ta emot papperslösa eller inte samt hur det praktiska arbetet idag ser ut med att bemöta papperslösa kvinnor i en våldsutsatt situation. Nedan kommer läsaren få ta del av ett urval av vår empiri, bland annat genom citat från intervjuerna. För att förstå vårt empiriska material har vi tagit hjälp av tidigare forskning och teoretiska perspektiv och begrepp, så som socialt medborgarskap, inkludering och exkludering samt gräsrotsbyråkratiers handlingsutrymme, och till sist egna reflektioner. I första avsnittet besvarar vi frågeställningen om vilka olika resonemang det finns angående att ta emot papperslösa kvinnor eller inte. Därefter kommer vi beskriva hur de ideella kvinnojourerna arbetar med papperslösa kvinnor i en våldsutsatt situation.

6.1 Resonemang om att ta emot papperslösa eller inte

I vår empiri har vi mött fem olika resonemang med att ta emot papperslösa kvinnor eller inte. Våra informanter är alla överens om att papperslösa kvinnor ska ha rätt till skyddat boende om de är våldsutsatta. Vi har också fått en uppfattning om att frågan

om papperslösa kvinnors rätt till skydd har varit uppe för diskussion, både i arbetsgruppen och i styrelsen på samtliga kvinnojourer. Även om alla informanter menar att papperslösa kvinnor ska ha rätt till skyddat boende är det endast två av sex kvinnojourer vi har varit i kontakt med, som idag tar emot papperslösa kvinnor. En annan säger sig ta emot papperslösa kvinnor men det har ännu inte skett i praktiken. En kvinnojour upplever vi oss osäkra kring om de tar emot papperslösa kvinnor eller inte då vi i efterhand haft svårt att tolka materialet. De resterande två kvinnojourer har aktivt tagit ett beslut i styrelsen om att inte ta emot papperslösa kvinnor. Nedan kommer vi redogöra för och analysera de fem olika resonemang vi stött på under rubrikerna; *Vi gömmer inte*, *Vart ska hon ta vägen efteråt?*, *Tiden och resurserna räcker inte till*, *Alla våldsutsatta kvinnor* och *Men det finns undantag*.

6.1.1 Vi gömmer inte

En framträdande diskussion som alla kvinnojourer utom två pratar om, är att det är viktigt att följa den lagstiftning som finns i Sverige och utifrån det menar de att de inte kan "gömma" papperslösa kvinnor i behov av skydd. Den lagstiftning de syftar på i detta sammanhang har vi tolkat som att de menar underrättelseskyldigheten enligt 7 kap 1 § Utlänningsförordningen (2006:97)³ samt upplysningsskyldigheten enligt 17 kap 1 § Utlänningslagen (2005:716)⁴. Här ser vi att den papperslösa kvinnan görs till föremål för migrationslagstiftningen, den som huvudsakligen för tillfället syftar till att upprätthålla en reglerad invandring. När de hänvisar till lagstiftningen ifrågasätter de inte innehållet i lagen och den förda politiken som ligger till grund för lagen. Forskarna Bhuyan och Park (2012) menar i sin slutsats att socialarbetares icke-kritiska förhållningssätt till de lagar och regler som bestämmer huruvida vissa människor ska exkluderas från samhället eller inte, är både historiskt naivt och riskfyllt. Tidigare forskning från Björngren Cuadra och Staaf (2012) visar även hur socialsekreterare, i möte med papperslösa personer, refererar till en kontrollerad migration då de inte inkluderar papperslösa som klienter.

Enligt Johansson (2007) har kvinnojourerna prioriterat andra intressen före den enskilda kvinnan som är i behov av skydd. Johansson (2007) beskriver detta i begrepp som att organisationen gör en avvägning mellan "service" och "kontroll". Kvinnojourerna ser alltså mer till kontroll än service då andra intressen som lagstiftningen får en avgörande betydelse för att inte ta emot kvinnan.

Vi har även fått en uppfattning om att våra informanter, när de hänvisar till lagstiftning, inte själva riktigt vet vilken lagstiftning de syftar på och av rädsla inte vill göra fel eftersom de då kan "straffas". Exempelvis säger en informant:

³ Underrättelseskyldigheten innebär att socialtjänsten har en skyldighet att underrätta polisen första gången de vidtar en åtgärd rörande personer med utländskt medborgarskap. Det står dock att detta ej gäller för de personer som har sökt uppehållstillstånd eller som är undantagen från skyldigheten att ha uppehållstillstånd.

⁴ Upplysningsskyldigheten innebär att socialtjänsten är skyldig att lämna ut uppgifter som rör personer som saknar uppehållstillstånd. Det gäller i de fall då polisen, migrationsverket eller migrationsdomstolarna begär uppgifter om namngiven person med syftet att verkställa ett utvisningsbeslut.

IP1: Men vi har sagt att vi inte ska, vi ska inte gömma, vi har inte den möjligheten att gömma, det blir, det gör vi, då straffas man, men så länge man har precis den där asylprocessen och man är papperslös, det är så länge de har möjlighet att vara här i Sverige.

Här ser vi ett exempel på den rädslan som finns för att kunna straffas om en skulle undanhålla en papperslös kvinna boende hos sig. När vi frågade vad informanten menade med att straffas svarade hon att hon inte riktigt vet, men tar upp ett exempel som skedde i Tranemo där en ideell kvinnojour ska ha straffats på något sätt. Informanten påpekar dock att exemplet hade med umgängesrätt att göra och kanske inte med att de gömde kvinnan. Exemplet i Tranemo är det flera av våra informanter som nämner i samband med att de uttrycker att de måste följa lagstiftningen men vi upplevde samtidigt att informanterna inte riktigt visste varför kvinnojouren i Tranemo straffades och vad påföljden blev. Ytterligare en informant talar om hur kvinnojouren kan komma att "drabbas" om de undanhåller papperslösa kvinnor:

IP2(1): Att man inte riktigt vet vad och hur man ska ta ställning till det så att det inte, att de ideella föreningarna drabbas av det. Att vi får myndigheterna på oss om vi nu till exempel skulle undanhålla någon som egentligen blivit utvisad. Och det är ju problematiskt. Man vill ju egentligen kunna hjälpa alla som har blivit utsatta för våld, men till vilket pris? Och vilket pris för vem?

Informanten använder ordet "drabbas" för att beskriva det som kan ske om en kvinnojour gömmer en papperslös kvinna. Vad informanten menar med drabbas är svårt att tyda men hon uttrycker att det innebär någon form av sanktion från myndigheternas håll om de upptäcker det. Det finns således en rädsla för att gå emot andra myndigheters beslut. Informanten förstärker detta resonemang med att det finns ett "pris" som kan komma att "betalas" (vår anmärkning) antingen, genom att kvinnojouren drabbas eller att den papperslösa kvinnan gör det. I samma intervju har det nämligen också talats om att en kanske gör en "björntjänst" för den papperslösa kvinnan då hon inte hjälps på riktigt och att plågan kanske istället bara förlängs om kvinnan ändå inte får uppehållstillstånd. Johansson (2007) menar att en organisation är mån om att upprätthålla sin legitimitet. Vi kan tänka oss att om kvinnojouren får "myndigheterna på sig" kanske denna legitimitet förloras och verksamheten kan då tänkas upphöra då det trots allt är kommunen som till stor del finansierar deras verksamhet. Bhuyan (2012) menar i sin forskning att det finns en rädsla i de Kanadensiska icke-statliga kvinnojourerna att bli anklagade för att vara med i produktionen av "illegalitet", som just är det staten vill reglera. Det tycks finnas en stor rädsla hos kvinnojourerna, både i Bhuyans (2012) forskning och i vår studie, för att gå emot staten och dess regleringar. Även om kvinnojourerna är ideella och fria att organisera sin egen verksamhet påverkas de ändå av det migrations- och asylpolitiska läget i Sverige och i Europa där Fort Europa gör sig påmint.

Den andra informanten i samma intervju hänvisar liksom andra av våra informanter till regelverk, men påpekar samtidigt att dessa går att påverka och förändra:

IP2(2): Sen har vi ju det regelverket som vi har och det måste man ju kunna följa annars får vi ju mer politiskt och försöka ändra lagar och regler och så vidare, det är ju svårt för det slår ju så hårt mot de här människorna som är utsatta. Det är ju klart att man vill hjälpa dem men det är som XX är inne på, hur gör man på bästa sätt så man inte stjälper dem?

Informanten menar att det går att förändra lagar och regler genom politiskt påverkansarbete men det verkar som att det inte är något de på den här kvinnojouren jobbar med. Detta är något som tidigare forskning också visar på, att personal på kvinnojourer i Kanada gärna vill se förändringar i de politiska beslut som de ser påverkar de papperslösa kvinnornas utsatthet men att sätta det politiska påverkansarbetet i kraft är inte något som görs i verkligheten på grund av risken att förlora sin legitimitet (Bhuyan 2012). Att informanten påpekar att lagar och regler inte är statiska går att härleda till det Lister (2003) menar med att medborgaren är ett aktivt handlande subjekt som kan vara med och påverka förutsättningar i samhället. Med Listers (2003) tankar om det aktivt handlande subjektet ihop med det informanten påpekar, har kvinnojourer en möjlighet att påverka politiskt och gå samman i frågan om papperslösa kvinnors rätt till skydd. Det går att dra en parallell till hur kvinnojourer lyfte frågan om mäns våld mot kvinnor som ett samhällsproblem under 70-talet och på så sätt faktiskt förändrade synen på mäns våld mot kvinnor (Enander et al. 2013; SOU 2004:121). Det finns en möjlighet för kvinnojourer och andra medborgare i samhället att påverka regelverk och lagstiftning för att, med Listers begrepp (2003), kunna förändra inkluderingen i det sociala medborgarskapet för papperslösa kvinnor.

6.1.2 Vart ska hon ta vägen efteråt

De flesta av våra informanter lyfter fram vikten av det långsiktiga ansvaret, även de kvinnojourer som tar emot papperslösa kvinnor. Med det långsiktiga ansvaret menar våra informanter att kvinnojourerna tar på sig ett ansvar som måste upprätthållas när de tar emot en kvinna. Framförallt det ansvar som finns kring att kvinnan också måste kunna lämna kvinnojouren när det akuta läget är över. De kvinnojourer som inte tar emot papperslösa kvinnor menar att de inte kan garantera att den papperslösa kvinnan får ett bra bemötande då de inte kan hjälpa henne med den hjälp hon skulle behöva och använder således det som ett argument för att inte ta emot. Exempelvis menar de att en papperslös kvinna är svårare att slussa vidare. En papperslös kvinna har, som vi beskrivit tidigare, inte likadana rättigheter som andra medborgare då hon exkluderas utifrån sin legala status att få fortsatt hjälp i form av exempelvis boende. Den kvinnojour vi intervjuade med två informanter uttryckte sig såhär när det gällde det långsiktiga ansvaret:

IP2(1): ... vill ju ändå kunna göra ett bra bemötande så att vi stärker upp dem, alltså man ska ju inte bara ta in en kvinna för att ta in en kvinna för att det finns en hotbild, vi måste ju ändå se så att vi kan hjälpa henne så att det inte blir knas i slutändan liksom så det är väl det.

IP2(2): Ja för det är det jag är inne på för då blir det liksom någon björntjänst bara, då har man inte hjälpt dem riktigt utan man bara har näsan ovanför vattenytan och sen har man inte kommit någonstans och sen kommer man fram till att nu kan du inte bo på skyddat boende längre, och jaha vad händer nu då, och så kanske det har gått massa tid i spillo där man inte kommit någonstans då.

Intervjuaren: Men man hjälper ju dem samtidigt från den akuta situationen som är där och då, just nu?

IP2 (2): Ja, precis. Men det är just det, vad gör man sen? Vilken plan ska man ha? För det är inte en akut situation hur länge som helst och det är det som är just, att vi vill ha då uppföljningsplan, handlingsplaner för varje kvinna.

Samtidigt menar en annan informant på en kvinnojour som tar emot papperslösa kvinnor, angående svårigheten med att hitta en lägenhet till kvinnor, att det inte ska vara ett hinder för att ta emot papperslösa kvinnor:

IP4: Ja, och så är det för många kvinnor även de som inte är papperslösa [svårigheter att få bostad]. Men då skulle vi i princip inte ta emot någon kvinna för 'nej du kommer ändå inte få en lägenhet'. Det får man ju lösa efter hand och jobba på, och det gör vi. Vi jobbar ju jättehårt på det, att få ut kvinnan också.

I det första citatet med två informanter påpekar de svårigheten med uppföljningen efter det akuta skedet "vad gör man sen?" Detta för oss till tankarna om att exkluderingar i sig genererar än fler exkluderingar. I citatet beskriver informanten att de vill ha en uppföljnings- och handlingsplan för varje kvinna men de verkar mena att det skulle vara svårare för kvinnojouren att hålla på det, när det gäller en papperslös kvinna då hon inte har rätt till fortsättningen efter det akuta skedet. När en papperslös kvinna således exkluderas från vissa sociala rättigheter, som exempelvis i det här fallet en fortsättning i form av exempelvis bostad genererar det i sin tur ytterligare en exkludering då hon inte ges tillträde till det skyddade boendet.

I det andra citatet ovan (IP4) beskriver informanten att boendefrågan är problematisk för alla de kvinnor de har boende hos sig då det råder bostadsbrist. Informanten gör på så sätt ingen skillnad i huruvida någon är papperslös eller inte utan bostadsfrågan är något som berör alla kvinnor. Därmed inkluderar hon papperslösa kvinnor i den sociala rättigheten till skydd då hon menar på att svårigheten att få bostad inte ska vara ett hinder i mottagandet av papperslösa kvinnor.

Resonemanget med att inte ta emot papperslösa kvinnor på grund av osäkerheten om vad som händer med fortsättningen handlar om en tanke om att dessa kvinnor kommer "fastna" på kvinnojouren. Ingen av de kvinnojouren vi har pratat med har en formell bestämmelse för hur länge en kvinna får bo på jouren utan oftast grundar det sig i informella tankar om vistelsetiden. Exempelvis säger en informant:

IP3: Jag tänker att en placering av en papperslös kvinna är en ganska lång placering, och vi har inget tak för hur länge man får bo hos oss i och för sig på ett sätt, men jag tror att indirekt så tror jag det handlar om upp mot ett halvår. Då får man ju också med, man tar ju på sig ett ansvar att ge dem det stöd...

En annan informant uttrycker sig såhär:

IP6: ... för att en kvinna ska komma hit så måste vi också kunna göra en arbetsplan och alltså vad tänker vi i framtiden? Hur ska de komma ut härifrån? Vart ska hon ta vägen efteråt? Och det är ju inte jättesjälvklart att bara gömma utan att man vet att det finns en plan för det är ju inte bra för henne och barnen att bli fast här. [---] Det är lätt att kunna ta emot och de är här några dagar, men hur gör vi för att du skall kunna komma vidare.

Verksamheternas intressen för att dels vara ett akutboende med en inte alltför lång boendetid och dels kunna upprätta arbetsplaner för kvinnor som kommer till deras jour, prioriteras här framför den enskilda kvinnans behov. Enligt Johansson (2007) påverkas gräsrotsbyråkratens handlingsutrymme också i förhållande till organisationens regel-bundenhet. Kvinnojouren i citatet ovan uttrycker att det inte är bra för kvinnan och hennes barn att bli fast på jousen. Vi frågar oss vad som är bra för vem här? Kanske är en längre vistelsetid på en kvinnojour ett bättre alternativ än den situation kvinnan befinner sig i just nu som våldsutsatt. Johansson (2007) menar att en strikt tillämpning av regler minskar gräsrotsbyråkratens möjligheter att situationsanpassa och göra undantag. Jourens tillämpning av regler om boendetid och arbetsplan leder här till att papperslösa kvinnor exkluderas från rätten till skydd från våld.

6.1.3 Tiden och resurserna räcker inte till

Många ideella kvinnojourer som vi har intervjuat menar på att frågan om att ta emot papperslösa handlar delvis om en finansiell aspekt. Kvinnojourerna vi har intervjuat har alla olika ekonomiska förutsättningar och finansierar sin verksamhet på olika sätt. Alla kvinnojourer får någon form av verksamhetsbidrag från kommunen. När kvinnojourerna tar emot kvinnor via socialtjänsten är det socialtjänsten som står för boendekostnaden. Men mottagandet av kvinnor via socialtjänsten varierar stort mellan de olika kvinnojourerna där vissa knappt tar emot några kvinnor via socialtjänsten till de som endast tar emot placeringar därigenom. En informant på en kvinnojour som tar emot papperslösa kvinnor men som endast tar placeringar från socialtjänsten och som inte haft en papperslös kvinna placerad hos sig ännu uttrycker sig såhär:

IP3: Så att det vi resonerar kring nu och fortfarande är i, som vi skall sätta rutin för. Det är att skulle vi få en placeringsförfråga av socialtjänsten så skulle den kostnaden för en sådan kvinna eller kvinna och barn vara en annan, då skulle den innefatta helpension, då skulle den innefatta någon form av, att det finns pengar till någon form av en liten fickpeng lite utifrån kanske riksnorm för försörjningsstödskänket. Men givetvis helpension med mat och att det finns pengar för hygien och kläder och sådana saker som man verkligen behöver och lite grann inser ju vi att på ett sätt kan ju det vara ett problem då, det blir ju en

dyr placering, dygnskostnad, och det kan ju göra att man [socialtjänsten] säger nej, att man inte väljer att placera hos oss. Men det är så som vi ser det som den enda möjligheten för oss att ta emot. Men också, för oss är det viktigt att tar man emot så måste de som bor hos oss ha det bra, ha det de behöver och uppnå en skälig levnadsnivå i det och det kan inte vara okej för oss att de som bor hos oss har andra möjligheter än de andra hos oss. Så, så har vi tänkt.

I citatet ovan anser vi att det finns två viktiga aspekter att titta närmre på. Till att börja med märker vi hur stor roll socialtjänsten kan spela när det kommer till mottagandet av papperslösa kvinnor på den ideella kvinnojouren, vilket vi även stött på hos de flesta andra kvinnojourerna vi pratat med. Informanten påpekar här att en placering av en papperslös kvinna kan komma att kosta mer för socialtjänsten än en annan våldsutsatt kvinna. Detta för att kvinnojouren här har bestämt sig för att ta fram en rutin på att kräva högre ersättning för en papperslös kvinna eftersom kvinnojouren förmodar att det tillkommer fler kostnader i form av mat, kläder, hygienartiklar och så vidare, som det för en annan kvinna inte gör. Den andra aspekten vi anser är intressant av det informanten säger är att den högre kostnaden de kräver från socialtjänsten grundar sig i en tanke om alla likas värde. En papperslös kvinna som bor hos dem ska inte få lov att ha det sämre än andra våldsutsatta kvinnor. Vi tänker att detta genererar en form av inkludering och exkludering på samma gång och är ett exempel på det Lister (2003) påpekar om att inkludering och exkludering inte är en dikotomi utan att individer kan pendla mellan dessa två. Inkluderingen sker genom att kvinnojourer ställer krav på tillgång till sådana saker som ryms inom ett socialt medborgarskap (mat, kläder etc.). Detta gör att det finns risk för en exkludering. Precis som informanten påpekar kanske socialtjänsten anser att det blir en för hög kostnad och väljer då bort en placering hos kvinnojouren.

En informant på en kvinnojour som har ett beslut om att inte ta emot papperslösa kvinnor beskriver hur tid och resurser inte räcker till:

IP6: Jag känner inte att tiden och resurserna räcker till. Vi är tre anställda här och det är jättesvårt att jobba med allting på en gång och det är ju jättetråkigt eller det känns jättehemskt att sitta och säga det. [...] Det är ju frustrerande med bara de kvinnorna som kommer hit och som kanske fortfarande inte har fått uppehållstillstånd. Det är jättemycket jobb med migrationsverket [...] man skall kunna ta kontakt med polisen, socialtjänsten, det är så mycket kontakter som de redan har medan de papperslösa kommer det ytterligare en aspekt av att det inte finns, de har ju inga skydds...[avslutar ej meningen]

Informanten uttrycker att arbetet med våldsutsatta kvinnor som befinner sig i en asylprocess är tidskrävande och komplext nog och att det i arbetet med en papperslös kvinna skulle tillkomma ytterligare en dimension av arbetet. Informanten avslutar inte sista meningen men vi tolkar det som att hon syftar på "skyddsnet" och att hon menar att papperslösa kvinnor saknar ett sådant. Därför blir det också mer arbete för kvinnojouren för att kunna hjälpa kvinnan med detta. Något som de idag inte säger sig ha resurser till. Handlingsutrymmet (Lipsky 2003) för att kunna ta emot papperslösa kvinnor, begränsas då de är få i personalen och därför inte har tillräckligt med tid.

Samma informant pratar också i intervjun om kvinnojourernas utveckling från bullbak till en mer professionaliserad verksamhet som kräver mer tid och resurser:

IP6: Jag tror att det finns en, det finns en fara i att tänka att 'ååå vi skall hjälpa alla, kom hit, så hjälper vi' utan att ha en plan, en vidare plan för det arbetet. Jag vet inte hur jag ska förklara det riktigt, men det räcker inte att, eller det har vi pratat mycket om nu också att kvinnojourerörelsen bakåt i tiden har varit att nu kommer ni hit och vi bakar lite kaffe och bullar. Det har inte varit så mycket fokus på traumatisering, hur man mår och sådana saker och det är ju lite samma med illegala, alltså, jag tycker inte om att kalla dem illegala, papperslösa när de kommer hit, hur kan vi stödja dem på bästa sätt, vad är det bästa och det är inte säkert att gömma dem är det bästa alltid. Utan att de måste få, alltså många mår ju inte bra, många är väl traumatiserade, skulle gissa att de flesta som skulle komma har något slags trauma, stressyndrom, men att också ta emot, det är inte bara kaffe och bullar, utan det är ett större problem, en problembild. Så att vi inte stjälpas dem på vägen liksom...

Informanten beskriver att kvinnojourerörelsen tidigare gått ut på att mer baka bullar och dricka kaffe än att jobba med en större problembild som de våldsutsatta kvinnorna många gånger har. Informanten beskriver således den ökade professionaliseringen som tas upp av Enander, Holmberg och Lindgren (2013). Samtidigt menar hon att de inte har kompetens nog att arbeta med den problembild som papperslösa kvinnor kan ha med trauma och stressyndrom då de istället riskerar att stjälpas dem. Detta är också något som tagits upp av andra informanter då de pratat om risken för att göra en "björntjänst". Det finns således en osäkerhet om vilken hjälp som är den rätta för den papperslösa kvinnan. Genom detta sätt att diskutera hjälp på, att det är något som de på kvinnojourerna ger och genom att de ger sig själva företräde att definiera vilken hjälp som kan vara den bästa, åsidosätter de den enskilda kvinnans autonomitet och självbestämmanderätt och framförallt hennes rätt till skydd.

I nedanstående citat pratar informanten om att det behövs en speciell kunskap för att kunna ta emot papperslösa kvinnor. Detta är bara ett exempel av många som visar på hur kunskap ses som en viktig del i resonemangen kring mottagande av papperslösa kvinnor och flera av informanterna har en rädsla för att de inte innehar den kunskapen. De menar på att om de inte innehar den kunskapen blir det heller inget bra bemötande. En informant säger:

IP2 (1): Om det finns en kvinnojour som tar emot papperslösa så har ju de kanske då en annan kunskap och erfarenheter av hur man ska gå tillväga på bästa sätt så att det inte blir att man bor alldeles för länge eller kanske då andra kontakter, kunskap om vilka man kan ta kontakt med, just för att det ska gå lite smidigare.

Intervjuaren: Är det en kunskap som du tror att ni skulle kunna ta del av på något sätt eller utveckla själva här?

IP2 (1): Ja om vi känner oss att vi skulle vilja utveckla och ta det steget att man tar emot papperslösa så är det ju klart att då skulle man kunna sätta sig in i det precis som att om man nu skulle vilja ta emot kvinnor med missbruks-

problematik så får vi ju utbilda någon som har den kunskapen om hur man ska ta hand om henne på bästa sätt. Så att om vi skulle kunna välja det så ja, självklart men då är det ju kunskap som behövs så att det blir ett så bra bemötande och hjälp som möjligt.

Att inte inneha den rätta kunskapen för att ta emot papperslösa kvinnor är ett resonemang för att inte göra det. När intervjuaren frågar tillbaka om det är en kunskap de kan tillförskaffa sig, svarar informanten, genom att exemplifiera med en annan grupp kvinnor de inte heller tar emot, om det är något de skulle *vilja* så skulle de kunna skaffa sig den kunskapen. Lite snävt kan vi säga att ett mottagande av papperslösa kvinnor handlar om ett val och således en prioriteringsfråga. Många kvinnojourer vi pratade med påpekade också betydelsen av vilka som satt i styrelsen och vilka som arbetade på juren, både anställda och ideella, för vilken kunskap, frågor och arbetsmetoder som genomsyrade verksamheten. Detta innebär att kvinnojourerna är föränderliga. Kvinnojourernas användande av sitt handlingsutrymme (Lipsky 2003) förändras således genom vilka som är aktiva i juren för tillfället.

Bhuyan (2012) visar genom sin tidigare forskning om kvinnojourer i Kanada på hur kunskap kan spela en stor roll i arbetet i den hjälp och det stöd som erbjuds papperslösa kvinnor. Den kunskap som Bhuyan (2012) visar på spelar roll, är dels personalens egen kunskap och dels deras självsäkerhet i att navigera i den ibland svårförståeliga migrationspolitiken. Båda de två kvinnojourerna som tar emot papperslösa kvinnor har, enligt vår bedömning, mer kunskap om hur situationen kan se ut för en papperslös kvinna. Samtidigt påpekar den ena kvinnojouren att det är en kunskap de ständigt måste utveckla. De andra ideella kvinnojourernas rädsla för att inte inneha den rätta kunskapen bidrar på så sätt till exkludering av papperslösa kvinnors sociala medborgarskap (Lister 2003).

6.1.4 Alla våldsutsatta kvinnor

Som nämnde inledningsvis till detta kapitel uttrycker alla kvinnojourer vi har intervjuat att papperslösa kvinnor som utsatts för våld bör ha rätt till skydd. Av de sex kvinnojourer vi pratat med är det trots detta, som vi tidigare nämnt, endast tre av dessa som tar emot papperslösa kvinnor. Det är dessutom bara två jourer som har erfarenhet av det. I resonemangen om varför de valt att ta emot papperslösa kvinnor möter vi främst tanken om alla kvinnors rätt till skydd och att inte göra skillnad mellan kvinnor. Till exempel säger en informant på en kvinnojour:

IP1: Jag tycker att det är ansvar med alla kvinnor, alla kvinnor, man ska inte kategorisera, vi tar inte den och vi tar inte den, nej vi tycker att vi hjälper alla kvinnor och alla barn som kommer hit...

En annan informant säger:

IP4: Vi vänder oss till alla kvinnor som behöver hjälp och skydd oberoende vilket land man kommer ifrån och på vilka premisser man finns i landet [...] vi erbjuder stöd och skydd utifrån deras våldsutsatthet precis som vi erbjuder alla andra kvinnor det.

Slutligen säger också en tredje informant som beslutat att ta emot papperslösa kvinnor:

IP3: Vi gör inte skillnad kring vem som har, liksom den enda urskiljningen vi har, är ju att kvinnor och barn som har varit utsatta för våld kan vi erbjuda ett skyddat boende och stöd.

Som vi kan se här är det för de två senare citaten våldsutsattheten som står i fokus, inte den legala statusen. Är en kvinna och har blivit utsatt för våld ska en kunna söka skydd hos kvinnojourerna. Vad informanterna uttrycker här återfinns också i både Bhuyan och Parks (2012) och Björngren Cuadra och Staafs (2012) forskning. De visar att även om många socialarbetare förhåller sig ambivalenta till gruppen papperslösa finns det också de socialarbetare som anser att deras förpliktelser att hjälpa papperslösa personer är lika stora som att hjälpa andra personer i samhället. Kvinnojourerna ovan har utnyttjat sin autonomitet och sitt handlingsutrymme och väljer här att inkludera papperslösa kvinnor i det sociala medborgarskapet (Lister 2003). Det här är också ytterligare ett exempel på den pendling som sker mellan inkludering och exkludering. Söker en papperslös kvinna skydd vid ett boende kan hon exkluderas men vid ett annat boende inkluderas och det sociala medborgarskapet blir så sett förhandlingsbart. Det avgörande för att en papperslös kvinna ska få hjälp med ett skyddat boende blir således beroende på vilken jour hon vänder sig till. Många av de kvinnojourer vi intervjuade beskriver dock att de samarbetar med varandra och slussar vidare kvinnor mellan sig. När en papperslös kvinna då söker hjälp hos någon av de jourer som inte tar emot papperslösa kvinnor kan hon då bli hänvisad vidare.

Johanssons (2007) begrepp intresseorientering innebär vilka intressen, klientens eller andra intressen, som gräsrotsbyråkraten sätter i fokus i mötet med klienten. Kvinnojourerna som i citaten ovan beskriver att de tar emot papperslösa kvinnor sätter här den enskildes intresse i fokus. Kvinnorna får plats på det skyddade boendet just för att de är våldsutsatta, detta oberoende av deras legala status. Kvinnojourerna åsidosätter det politiska intresset från statens sida genom att de inte accepterar att våldsutsatta papperslösa kvinnor inte får tillgång till sociala rättigheter som övriga medborgare har tillgång till.

De två ideella kvinnojourerna som har erfarenhet av att ta emot papperslösa kvinnor har egentligen inte ekonomi nog att göra det. De får extra pengar från kommunen just för att de tar emot papperslösa kvinnor men de beskriver själva att det ekonomiska tillskottet inte är tillräckligt. Det ekonomiska intresset försöker de tillgodose genom att dels snåla och dels jobba på att kvinnorna ska få bidrag från

andra organisationer och privatpersoner. På så sätt blir det ekonomiska intresset inte ett hinder för att ta emot papperslösa kvinnor men verksamheterna måste aktivt jobba med detta för att det ska gå runt.

Två av de tre kvinnojourerna som beslutat att ta emot papperslösa kvinnor uttrycker i diskussioner kring detta att det finns andra grupper av kvinnor som de inte har möjlighet att ta emot, såsom kvinnor med missbruk eller vissa funktionshinder. Detta uttryckte också en kvinnojour som inte tar emot papperslösa kvinnor då de menade på att de inte tar emot missbrukande kvinnor och därför inte jobbar med den målgruppen men att det finns andra som gör det, liksom det kanske finns andra kvinnojourer som jobbar med papperslösa kvinnor. Vi vill poängtera att även kvinnor med missbruk eller funktionshinder blir exkluderade från många kvinnojourer (se exempelvis Cresso & Fransson (2012) *Otillgängliga kvinnojourer - sant eller falskt?* och Holmberg & Smirthwaite (2005) *Mäns våld mot missbrukande kvinnor: ett kvinnofredsbrott bland andra*), men att det är problematiskt att jämföra papperslösa kvinnors situation med kvinnor som har legal status då det ger helt andra förutsättningar för att kunna hävda sina rättigheter. En kvinna med legal status kan exempelvis anmäla till DO (Diskrimineringsombudsmannen) och polisen medan en kvinna utan legal status inte har den möjligheten.

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att när kvinnojourerna resonerar i valet av att ta emot papperslösa kvinnor utgår de från ett slags universellt antagande om allas lika värde och alla våldsutsatta kvinnors rätt till skydd vilket enligt Lister (2003) är ett närmande mot ett universellt medborgarskap. Samtidigt inser de också andra begränsningar de har i sina verksamheter.

6.1.5 Men det finns undantag

Vi har sett att det förekommer att ideella kvinnojourer gör undantag från beslut som tagits om att inte ta emot papperslösa kvinnor. Åtminstone har två kvinnojourer uttryckt att de har gjort undantag. I exemplet nedan var tidsaspekten en avgörande faktor samt att de inte hade "huvudansvaret" för kvinnan då kyrkan utgjorde en stark drivkraft:

IP2 (1): I det fallet så gjorde vi ju ett undantag för hon hade en plan. Hon var ju på väg att få ett jobb. Hon behövde bara någonstans att skydda sig just för att det fanns en hotbild så då gjorde vi ett litet specialkontrakt kanske man kan säga på tre månader. Så att hon i alla fall fick tak över huvudet så hon fick landa på fötterna. Och sen så. Men hon fick ju stå för maten själv. Hon fick ju lite pengar från kyrkan.

IP2 (2): Hon fick bo här gratis så att säga, vi tog ingen dygnsavgift för henne och det var också begränsat i tid då, det var tre månader och det var ju klart från början, att efter tre månader så kunde hon inte bo kvar utan då visste man ju. Det fanns ju möjligheter att arbeta under de tre månaderna med att hitta något annat, så löste vi den uppgiften den gången.

Samma kvinnojour uttrycker även att de i framtiden kan tänka sig göra undantag “beroende på hur situationen ser ut”. Kvinnojouren har alltså ett formellt beslut från styrelsen om att inte ta emot papperslösa kvinnor men deras regel-bundenhet (Johansson 2007) är till viss del flexibel. Johansson (2007) beskriver att en gräsrotsbyråkrat som har en strikt tillämpning av regler gör det svårare för den att situationsanpassa sitt arbete i mötet med individer. Kvinnojouren i detta exempel har en viss handlingsfrihet att gå utanför det formella beslutet de tagit om att inte ta emot papperslösa kvinnor. Informanten påpekar dock att det fanns vissa omständigheter som gjorde att de bestämde sig för att göra ett undantag. Informanten säger utöver att det fanns en hotbild exempelvis “hon hade en plan”, “hon fick ju stå för maten själv” och “hon var ju på väg att få ett jobb”. Det här för oss till tankarna om att en individ måste vara en fullvärdig samhällsmedborgare och “förtjäna” sitt sociala medborgarskap vilket var en utgångspunkt i Marshalls medborgarskapsteori då han beskrev att medborgaren måste uppnå vissa skyldigheter för att ta del av sina rättigheter (Dahlstedt et al. 2011). Återigen kan vi konstatera att det sker en pendling mellan inkludering och exkludering (Lister 2003). Det var vissa omständigheter som gjorde att den papperslösa kvinnan inkluderades i det sociala medborgarskapet. Med andra ord, om dessa omständigheter inte funnits hade kvinnan lika gärna kunnat exkluderas.

6.2 Hur ser det praktiska arbetet ut?

I det här avsnittet kommer vi beskriva och analysera hur det praktiska arbetet för närvarande ser ut med att bemöta papperslösa kvinnor i en våldsutsatt situation. Fokus kommer att ligga på den mer beskrivande nivån. Detta då vårt syfte med studien avser att beskriva och undersöka hur de ideella kvinnojourerna arbetar med papperslösa kvinnor och en av våra frågeställningar handlar specifikt om att besvara hur det praktiska arbetet ser ut idag på kvinnojourerna med att bemöta papperslösa kvinnor. I våra intervjuer har vi varit noga med att inte utgå från att det praktiska arbetet med papperslösa kvinnor skulle se annorlunda ut i jämförelse med andra våldsutsatta kvinnor. Däremot tycker vi att alla kvinnojourer som deltar i vår studie antingen har erfarenhet av eller uppfattningen om att de behöver arbeta på ett annat sätt när det gäller papperslösa kvinnor. Men som vissa av våra informanter påpekar är det omöjligt att generalisera ett givet taget arbetssätt för en grupp då det är viktigt att komma ihåg att varje individ är sin egen och ingen kvinnas situation är densamma. Denna syn anser vi är viktig att ha i åtanke när vi redogör för vårt resultat nedan.

Vi har i vår empiri mött fem olika teman för hur de ideella kvinnojourerna idag arbetar praktiskt med att bemöta gruppen papperslösa kvinnor som vi kommer redogöra för under rubrikerna; *Det opinionsbildande arbetet*, *Ett arbete med för andra givet tagna rättigheter*, *Att arbeta i nätverk*, *Stödinsats som ett möjligt alternativ* och *Det icke-existerande arbetet*. Vi kan dock konstatera att det mesta av arbetet sker inom ramen för det icke-existerande arbetet. Då det endast är två kvinnojourer som har erfarenheter av att jobba aktivt med papperslösa kvinnor är det främst empirin från dessa intervjuer vi kommer visa exempel från.

6.2.1 Det opinionsbildande arbetet

Enander, Holmberg och Lindgren, (2013) menar på att det är föreningsbidraget som de ideella kvinnojourerna får från kommunen, som bland annat möjliggör det politiska påverkansarbetet och kunskapsspridning. En av de kvinnojourer vi pratat med uppger att de specifikt jobbar för att belysa våldsutsatta papperslösa kvinnors situation genom att skapa opinion. Opinionsarbetet kan handla om att tala med politiker, gå ut och informera i olika verksamheter såsom SFI (Svenska för invandrare), universitetet med mera och att synas i den mediala debatten. Informanten säger:

IP4: Vi har ju ett handlingsutrymme som opinionsbildande förening, att vi kan lyfta fram papperslösa kvinnors situation i samhället och det har ju vi gjort under många, många år och påpekat för politiker och kommuner och så vidare och det har ju också resulterat i att vi idag, det är ju inte bara vår förtjänst men, att människor lyfter frågan, att vi har en lag [se avsnitt: *Ain't I a woman*] i alla fall i Göteborg nu att socialtjänsten kan placera papperslösa kvinnor på skyddade boenden så det är ju det, att verka för att lyfta frågan.

Informanten beskriver här hur ett politiskt påverkansarbete kan leda till förändringar och nämner som exempel att det i Göteborgs stad har tagits ett beslut om att ge papperslösa kvinnor rätt till skydd. Det sociala medborgarskapet är således något som går att förhandla om (Lister 2003). Kampanjen *Ain't I a woman* har haft en stor del i att lyfta frågan om papperslösa kvinnors rätt till skydd. Liksom Lister (2003) skriver är det, det aktivt handlande subjektet som skapar sociala förändringar. Ideella kvinnojourer kan spela en stor roll i att lyfta frågor i den politiska debatten men det görs i olika stor utsträckning hos de kvinnojourer vi talat med. Som vi tidigare har kunnat visa på har detta i stor utsträckning att göra med vilka som är anställda och ideellt aktiva på juren för tillfället. Många av de andra kvinnojourerna vi talat med har ett opinionsbildande uppdrag, men har inte väckt opinion i den här frågan.

Ytterligare en informant beskriver sin kvinnojours opinionsarbete:

IP3: Sen kan ju vi, absolut göra det i de sammanhang som vi gör det men eller som vi får möjlighet att göra det, och vi deltar ju, vi får ju mycket inbjudningar till att delta i olika seminarium eller konferenser och så och vi säger ju inte ja till allt, men vi kan ju välja bland det vi tycker känns mest viktigt och då har vi bland annat, då är man ju inte papperslös i den bemärkelsen, vi har bland annat fått inbjudan från SFI [Svenska för invandrare] och dit ska vi eller jobbar för att komma ut och då kanske vi mer pratar om dem som haft det, eller har på tillfälligt uppehållstillstånd och så vidare. Men vi inom arbetsgruppen kan ju känna att prioritera olika typer av, alltså när man får inbjudningar om sammanhang att vara med i och så, och då tycker vi nog att det är en väldigt viktig grupp att prata om.

Vi tycker det är svårt att förstå vad det är informanten menar här, om de arbetar opinionsbildande kring papperslösa kvinnors situation eller om det är något de vill göra eller om hon bara beskriver en möjlighet att göra det. Vi tolkar det ändå som att de lyfter frågan om våldsutsatta papperslösa kvinnors situation till viss del men

kanske inte i lika stor utsträckning som kvinnojouren i det andra exemplet ovan. Vad som vi anser är viktigt att titta lite närmre på här, är det informanten säger om att de i arbetsgruppen prioriterar frågor de vill lyfta och vilka inbjudningar och förfrågningar de tackar ja till. Kvinnojourens arbete med att väcka opinion om våldsutsatta papperslösa kvinnor situation styrs således, vilket vi åter igen kan se, av vilka personer som är anställda och aktivt ideella inom verksamheten för stunden.

6.2.2 Ett arbete med för andra givet tagna rättigheter

De två kvinnojouren som har erfarenhet av att ta emot papperslösa kvinnor i sitt skyddade boende beskriver att det i dagsläget krävs mer arbete och mer ekonomiska resurser för att tillgodose kvinnornas behov. Detta menar de beror på att papperslösa kvinnor i större utsträckning saknar de grundläggande behov som andra våldsutsatta kvinnor, genom sin legala status, har rätt till. En informant säger till exempel:

IP4: Situationen är ju olik till sådan del att de här kvinnorna har ju inte några basbehov tillgodosedda. Här är det ju problem som 'okej vi ska ha mat den här månaden', saker som man kanske inte behöver tänka på annars, utan väldigt grundläggande behov som mat, sjukvård och kläder. [---] Det funkar inte att ha kvinnor och barn som svälter i ett kollektivt boende.

Det sista informanten påpekar i citatet om att det inte funkar att ha kvinnor och barn som svälter i ett kollektivt boende, förstår vi det som att hon syftar på att det är viktigt att det är lika förutsättningar för de kvinnor som bor i deras skyddade boende. Samma kvinnojour säger dock att de idag inte har möjlighet att finansiera sådana typer av utgifter som de grundläggande behoven utgör, utan att de måste vända sig till andra organisationer för ekonomisk hjälp. Bland annat säger informanten att många papperslösa kvinnor kommer via nätverket *Ingen människa är illegal*, och att de då brukar ha ett krav att kvinnorna får lite pengar därigenom. När det inte räcker, vilket informanten beskriver att det sällan gör, får de vända sig till andra organisationer och verksamheter samt se till vad kvinnan själv har för nätverk att få hjälp från.

Den andra kvinnojouren som har erfarenhet av att ta emot papperslösa kvinnor beskriver situationen såhär:

IP1: Det är jättejobbigt, det är så jobbigt.

Intervjuaren: Kan du berätta?

IP1: Ja, precis att de har inga rättigheter, okej nu får de vård men just boendebiten och det att socialen inte tar, socialen säger att det är migrationsverket och migrationsverket säger att det är socialen och här står vi. Det är bara, vi försöker söka pengar överallt, att vi får pengar till att de kan överleva men det är hemskt...

Informanten säger här att det handlar om en överlevnad för kvinnorna. Hon säger också att vården fungerar relativt bra nu sedan lagen från 1 juli 2013 kom om papperslösas rätt till "vård som inte kan anstå". Vi tolkar det som att informanten här

menar att ingen riktigt tar ansvar för att papperslösa kvinnor ska få tillgång till sina sociala rättigheter. Kvinnojourern behöver därför ta till de medel som finns och söka pengar på många håll.

Sammantaget belyser kvinnojourerna papperslösa kvinnors brist på rättigheter, något som också Social rapport 2010 (Socialstyrelsen 2010) beskriver. Kvinnojourerna menar att det krävs att mycket arbete läggs ner för att tillförsäkra de papperslösa kvinnorna de grundläggande rättigheterna då de i stor utsträckning saknar dessa.

6.2.3 Att arbeta i nätverk

Som vi i ovan nämnda avsnitt visat på innebär arbetet med papperslösa kvinnor att jourerna lägger ner mycket tid på att tillgodose avsaknaden av de grundläggande rättigheterna. De två kvinnojourerna som tar emot papperslösa kvinnor uttrycker i intervjuerna att de samarbetar med större nätverk. I dessa nätverk ingår alltifrån andra ideella organisationer, till privatpersoner, till kyrkor. De beskriver också att den papperslösa kvinnan ofta har ett eget nätverk som hon tar hjälp från. Nätverken utgör, som det ser ut idag en förutsättning för att kunna ta emot papperslösa kvinnor i sin verksamhet. En informant beskriver exempelvis vikten av nätverket såhär:

IP4: Ja, eller det finns ju många organisationer och människor som gör ett jättejobb för papperslösa och dem är ju alltid med i bilden. För alla de kvinnor vi har varit i kontakt med har också varit i kontakt med dem verksamheterna för annars skulle de inte klara sig. Som Ingen människa är illegal till exempel, Rosengrenska, som gör ett jättefantastiskt jobb och erbjuder jättemycket stöd och hjälp till de här kvinnorna, de får psykologkontakt [...] det finns andra föreningar och verksamheter också som ger undervisning, stöd och hjälp och ekonomi. Så det finns ett jättenätverk som är ideella verksamheter, såklart allting.

Som vi kan se i citatet är kvinnojourern beroende av andra ideella krafter i samhället. Detta anser vi är problematiskt då kommun och stat bör vara de aktörer som ser till att kvinnorna får sina grundläggande rättigheter tillgodosedda. Framförallt då Sverige har skrivit under och ratificerat och med det är juridiskt bundna att följa konventioner såsom konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter som bland annat tar upp alla människors rätt till en tillfredsställande levnadsstandard däribland tillräckligt med mat och kläder, och en lämplig bostad (Regeringens webbplats om mänskliga rättigheter 2013b).

Vid andra situationer blir det också viktigt att ha ett nätverk. En kvinnojour beskriver till exempel att om en kvinna får avslag på sin asylansökan kan hon bli tvungen att lämna boendet för att undvika risken att polisen kommer dit och ska verkställa beslutet. Citatet nedan visar hur den kvinnojourern löste en sådan situation för en kvinna:

IP1: Det är alltid att vi hittar någonting. Kyrkan och en kvinna skickade vi till Jönköping, det kom en familj som hjälpte henne och hennes barn, och det löser sig på något sätt. Det blir inte att de bor på gatan, nej det kan vi inte acceptera.

Det finns inte alltid ett givet nätverk utan det är något kvinnojourerna här löser efter hand och jobbar aktivt med då situationen för papperslösa kvinnor aldrig är den andra lik.

6.2.4 Stödinsats som ett möjligt alternativ

Flera informanter från de kvinnojourer som inte tar emot papperslösa kvinnor i sitt skyddade boende beskriver att de antingen kan tänka sig att ge andra stödinsatser om det är en hjälp som efterfrågas eller att de har erfarenhet av att ge sådana andra stödinsatser till papperslösa kvinnor. En kvinnojour med två informanter berättar såhär om alternativet att ge stödinsatser:

IP2(1): Nej, inte om det egentligen bara är stödsamtal för att prata för då blir det ju oftast kanske bara fokus på våldet som har varit. Hur kan man stötta i det och det kan ju vara jättestor hjälp bara att problematisera det, och sen liksom känna att 'bra nu kan jag lägga det lite åt sidan och jobba med det här som jag verkligen måste göra för att stanna kvar' eller vad det nu är.

IP2(2): För det är ganska stor skillnad att ha någon i boendet och att följa med på ett läkarbesök eller vad det nu kan vara.

Informant nummer två beskriver att det är en stor skillnad på att ha någon i boendet jämfört med att ge stöd på andra sätt. Det går således en ganska tydlig gräns mellan att få tillgång till det skyddade boendet och att få exempelvis samtalsstöd, inte bara för den här kvinnojouren utan också för de andra två kvinnojourerna som inte heller tar emot papperslösa kvinnor. Här är kvinnojourerna med och förhandlar om tillgången till vad Lister (2003) beskriver om det sociala medborgarskapet då de inte ges fullt tillträde till kvinnojourerna eftersom de inte inkluderas i alla stödinsatser utan bara i vissa.

En annan informant lyfter fram sin autonomitet och frihet i arbetet på den ideella kvinnojouren just när det gäller stödinsatser då det är ett arbete som inte syns någonstans. Här kan informanten förhålla sig flexibel till det beslut som har tagits i styrelsen om att inte ta emot papperslösa kvinnor. Enligt Lipsky (2003) situationsanpassar informanten här sitt arbete till viss del men inte fullt ut.

6.2.5 Det icke-existerande arbetet

”För vi tar inte emot papperslösa här. Det har vi beslutat i styrelsen. Det gör vi inte, helt enkelt.”, ”Vi hade det uppe, vi har ju ett beslut att vi inte tar emot papperslösa.”

Dessa är två tydliga citat som visar att det praktiska arbetet med våldsutsatta papperslösa kvinnor inte existerar hos många kvinnojourer. De flesta ideella kvinnojourer vi intervjuat har inte tagit emot papperslösa kvinnor i sina verksamheter. De två kvinnojourerna i citaten ovan har tagit aktiva beslut om att inte ta emot papperslösa kvinnor. En annan kvinnojour säger sig ta emot papperslösa kvinnor men tar endast placeringar via socialtjänsten vilket gjort att arbetet med papperslösa kvinnor har uteblivit. En annan kvinnojour har vi i efterhand haft svårt att förstå

huruvida de tar emot papperslösa kvinnor eller inte men mycket av empirin från den intervjun tyder på att de inte gör det, så länge placeringen inte sker via socialtjänsten.

De kvinnojourer som endast eller främst tar emot våldsutsatta kvinnor genom socialtjänsten har i dagsläget inte varit med om att en papperslös kvinna kommit därigenom. Kvinnojourernas samarbete med socialtjänsten påverkar således det praktiska arbetet med papperslösa kvinnor då arbetet helt enkelt uteblir. I SOU 2011:48 beskrivs hur papperslösa kvinnor som utsatts för våld avstår från att söka hjälp hos myndigheter som socialtjänsten, på grund av rädsla för utvisning. Likväl visar den statliga utredningen att det finns en osäkerhet inom socialtjänsten om rätten till bistånd för dem som vistas utan uppehållstillstånd i kommunen. Då den här utredningen visar att kvinnor utan legal status inte vågar ta kontakt med myndigheter är det kanske inte konstigt att de heller inte syns i kvinnojourernas arbete.

Kvinnjourer går generellt sett i Sverige idag mot att bli utförare av socialtjänsten vilket får direkta konsekvenser för alla kvinnor som behöver skydd från våld men som inte vill gå via socialtjänsten (Enander et al. 2013). Papperslösa tillhör, som oftast på grund av rädsla för myndigheter, den grupp som inte vill ta kontakt med socialtjänsten. Socialtjänstens inblandning i kvinnojoursverksamheterna begränsar indirekt papperslösa kvinnors möjlighet att söka skydd hos de olika jourerna och därmed är det icke-existerande arbetet med papperslösa kvinnor idag ett faktum för många jourer.

7 Slutdiskussion

Syftet med den här studien har varit att undersöka hur ideella kvinnojourer arbetar med papperslösa kvinnor i Västra Götaland. I slutdiskussionen kommer vi inleda med att visa att vi har besvarat våra två frågeställningar. Detta gör vi genom en kort redogörelse av vår empiri och analys. Vi kommer sedan gå vidare med att föra en diskussion kring de slutsatser vi kommit fram till utifrån vår analys. Dessa slutsatser kommer att diskuteras utifrån en mer allmän karaktär och syn på var kvinnojour rörelsen idag befinner sig i förhållande till papperslösa kvinnor. Till sist kommer läsaren få ta del av några avslutande reflektioner.

7.1 Resonemang om att ta emot papperslösa eller inte

I vår ena frågeställning har vi velat besvara hur ideella kvinnojourer resonerar i att ta emot papperslösa kvinnor eller inte. Vi har i huvudsak mött fem olika resonemang i vår empiri som vi analyserat och som vi anser besvarar vår frågeställning. Det första resonemanget handlar om kvinnojourers attityd kring att följa lagar och regler. Flera av våra informanter påpekar risken för att de själva eller kvinnojouren straffas eller drabbas om dessa inte efterföljs. Detta har vi analyserat utifrån Johanssons (2007) begrepp intresseorientering då kvinnojourerna främst ser till intresset att följa lagen och på så sätt upprätthålla verksamhetens och sin egen legitimitet framför intresset för den enskilda kvinnans behov. Vi har också analyserat det utifrån Listers (2003) syn på det aktivt handlande subjektet då den lagstiftning som informanterna talar om är

möjlig att förändra och på så sätt kan även papperslösa kvinnor komma att inkluderas i det sociala medborgarskapet.

Det andra resonemanget handlar om att kvinnojourerna tar på sig ett ansvar för de kvinnor som de tar emot i sin verksamhet, vilket främst handlar om att de inte ska fastna i det skyddade boendet. Med hjälp av Listers (2003) begrepp exkludering har vi diskuterat att exkluderingar från sociala rättigheter i sig genererar än fler exkluderingar. Exempelvis blir papperslösa kvinnor exkluderade från det skyddade boendet då de inte har sociala rättigheter till fortsättningen, såsom bostad. Vidare har vi kunnat visa på ett perspektiv att detta inte ska utgöra ett hinder för att ta emot papperslösa kvinnor då en informant menar att bostadsbrist är något som berör alla kvinnor. Detta har vi analyserat genom Listers (2003) syn på inkludering i det sociala medborgarskapet. En annan informant talade om ansvaret att uppföra en arbetsplan för varje kvinna vilket skulle vara svårare när det kom till papperslösa kvinnor. Utifrån Johansson (2007) begrepp regel-bundenhet menade vi att jourens strikta tillämpning av reglerna om boendetid och arbetsplaner minskade jourens möjlighet att situationsanpassa sitt arbete med det skyddade boendet.

Ett tredje resonemang vi har mött är att ett icke-mottagande av papperslösa kvinnor är en finansiell, tids- och kunskapsmässig fråga. Den finansiella delen handlar om att det blir en högre boendekostnad för jouren med en papperslös kvinna. Den tidsmässiga delen handlar om att det krävs mer tid att jobba med en papperslös kvinna då hon har andra behov. Den kunskapsmässiga delen handlar om att jourerna säger sig sakna den rätta kunskapen för att kunna ta emot en papperslös kvinna på ett bra sätt. Detta har vi analyserat utifrån Listers (2003) förståelse av pendlingen mellan inklusion och exklusion. Vi har också analyserat hur jourernas användande av sitt handlingsutrymme påverkas av dessa tre faktorer.

Ett fjärde resonemang berör inkluderingen av alla kvinnor i det skyddade boendet oavsett legal status. Detta är också det enda resonemang vi har mött som talar för att ta emot papperslösa kvinnor i det skyddade boendet. Kvinnojourerna har här poängterat alla likas värde och tanken om alla kvinnors rätt till skydd. Detta har vi diskuterat leder till ett närmande av ett universellt medborgarskap (Lister 2003). Vi har också diskuterat att de här sätter den enskilde kvinnans behov framför andra intressen i organisationen och i samhället (Johansson 2007).

Det sista resonemanget vi har mött berör hur kvinnojourerna tycks göra undantag från sin regel att inte ta emot papperslösa kvinnor. Det har framförallt att göra med tidsaspekten och vem som bär huvudansvaret för kvinnan. Med Johanssons (2007) begrepp regel-bundenhet menade vi att vissa kvinnojourer använt sitt handlingsutrymme genom att situationsanpassa sig. Samtidigt diskuterade vi åter igen pendlingen som sker mellan inklusion och exklusion då det finns vissa aspekter som avgör att ett undantag görs.

7.2 Hur ser det praktiska arbetet ut?

Den andra frågeställningen vi ämnat besvara är hur det praktiska arbetet med att bemöta papperslösa kvinnor ser ut idag hos de sex kvinnojourer vi har talat med. I vilken utsträckning de aktivt jobbar med papperslösa kvinnor hänger samman med deras resonemang kring att ta emot papperslösa eller inte. Vi har beskrivit fem olika arbetssätt för hur de ideella kvinnojourerna arbetar med papperslösa kvinnor. Det första sättet är det opinionsbildande arbetet. De flesta kvinnojourerna har i uppdrag att driva ett politiskt påverkansarbete men endast en jour av de sex intervjuade arbetar med att lyfta frågan om papperslösa kvinnors situation. Det opinionsbildade arbetet har vi diskuterat utifrån Listers (2003) syn på det aktivt handlande subjektet som hon menar kan förändra sociala förutsättningar i samhället. Vi har också diskuterat att intresset för att lyfta olika frågor styrs av vilka som är anställda eller aktiva i jouren.

Det andra sättet handlar om att arbeta med att tillgodose den papperslösa kvinnan med, för andra givet tagna, rättigheter. Detta har vi beskrivit är ett arbete som jourerna behöver lägga ner mycket tid på där de ofta får finna lösningar under arbetets gång. Det tredje sättet handlar om att kvinnojourerna arbetar i nätverk för att kunna tillförsäkra de ovan nämnda saknade rättigheterna. Nätverken har vi beskrivit är en förutsättning för att kvinnojourerna idag ska ha en möjlighet att kunna ta emot papperslösa kvinnor. Vi menar vidare att det är problematiskt då vi anser att stat och kommun bör vara de aktörer som tillgodoser de grundläggande mänskliga rättigheterna.

Det fjärde sättet handlar om att samtliga kvinnojourer som inte tar emot papperslösa kvinnor i sitt skyddade boende menar att de ger eller kan tänka sig att ge stödinsatser till papperslösa kvinnor. Vi har konstaterat att det för kvinnojourerna är stor skillnad på att ta emot någon i boendet jämfört med att ge stöd. I samband med detta har vi diskuterat att kvinnojourerna här förhandlar om papperslösa kvinnors tillgång till det sociala medborgarskapet (Lister 2003). Vi har också menat att de i viss mån situationsanpassar sitt arbete när det kommer till stödinsatser (Johansson 2007).

Det sista arbetssättet vi diskuterat handlar om ett icke-existerande arbete då de flesta av de kvinnojourer vi har intervjuat inte tar emot papperslösa kvinnor i sitt skyddade boende. Här har vi diskuterat att samarbetet med socialtjänsten får som konsekvens att papperslösa kvinnor inte får tillgång till skydd.

7.3 Slutsatser

Nu när vi är i slutet på vår resa och blickar tillbaka kan vi konstatera att det har varit en väldigt lärorik och intressant process. Självklart har det varit en tid som har gått upp och ner men nu står vi här, stolta över det vi har åstadkommit. Vår resa började som vi har nämnt tidigare vid ett deltagande i ett seminarium om papperslösa kvinnors rätt till skydd. Här förstod vi att ideella kvinnojourers arbete med papperslösa kvinnor såg olika ut men vi gick trots det in med en tanke om att fler kvinnojourer av dem vi har mött skulle arbeta mer aktivt med papperslösa kvinnor som utsatts för våld. Redan i de inledande kontakterna med kvinnojourerna insåg vi att det för jourerna är en problematisk fråga och att erfarenheterna av att möta

papperslösa kvinnor såg väldigt olika ut. Vi upplever att alla våra informanter tyckt att det har varit ett viktigt och intressant ämne att diskutera. Flera har också uttryckt att vår intervju satt igång tankar kring ämnet men vi har också förstått att papperslösa kvinnors behov av skydd har diskuterats tidigare i samtliga organisationer.

För att kunna föra en diskussion om ideella kvinnojourers mottagande av papperslösa kvinnor är det viktigt att sätta kvinnojourerörelsen i en social kontext. Historiskt sett utvecklades kvinnojourerörelsen under 1970-talet med mål att uppmärksamma mäns våld mot kvinnor som en politisk fråga. Syftet med jourernas uppkomst var att från "kvinna till kvinna" hjälpa alla de kvinnor som utsatts för våld (Enander et al. 2013). Ett politiskt mål var också att staten skulle ta sitt ansvar för våldsutsatta kvinnor (SOU 2004:121). Idag har staten också tagit ett större ansvar för våldsutsatta kvinnor vilket har resulterat i kvinnojourernas ökade beroende av stat och kommun. Många kvinnojourer verkar delvis idag som utförare av socialtjänst då många våldsutsatta kvinnor får kontakt med kvinnojourerna därigenom (Enander et al. 2013). Detta är även något vi kunnat se gäller för de flesta av de kvinnojourerna vi har mött. Flera av kvinnojourernas ställning idag kan förklaras utifrån Wolch (1990) begrepp *shadow state* då deras arbete idag mer eller mindre liknar offentliga tjänstemäns arbete. Med begreppet menas vidare att verksamheterna på ett sätt står utanför det politiska systemet samtidigt som de är i beroendeställning till och kontrolleras av staten. Vi har dragit slutsatsen att samarbetet med socialtjänsten får som konsekvens att papperslösa kvinnor många gånger exkluderas från de skyddade boendena.

Liksom Bhuyan (2012) drar vi också slutsatsen att de ideella kvinnojourerna vi har intervjuat är med och förhandlar om papperslösa kvinnors inkludering i det sociala medborgarskapet. Inkluderandet och exkluderandet styrs av hur de använder sitt handlingsutrymme. Hur de använder sitt handlingsutrymme styrs i sin tur av intresse att följa lagen och andra myndigheters beslut, ekonomiska, tids- och kunskapsmässiga resurser samt hur väl de anser sig kunna ta ansvar för och ta hand om den våldsutsatta papperslösa kvinnan. När beslut har tagits om att inte ta emot papperslösa kvinnor har kvinnojourerna ibland använt sitt handlingsutrymme till att göra undantag. Det finns också de kvinnojourer som har inkluderat papperslösa kvinnor i det sociala medborgarskapet och rätten till skydd. Detta handlingsutrymme har de motiverat utifrån alla människors lika värde, vilket leder till ett närmande av ett universellt medborgarskap. Bhuyan och Park (2012) menar att det finns en ambivalens hos socialarbetare i USA om huruvida de ska ge papperslösa social service eller inte. En sådan ambivalens har vi också mött hos de kvinnojourer som uttryckt en rädsla för risken att de skulle göra den papperslösa kvinnan en bjrntjänst eller att de skulle stjälpas henne istället för att hjälpa.

Flera av de kvinnojourer vi har pratat med har kommit att särskilja kvinnor. Kvinna kan inte längre förstås som något universellt som vid kvinnojourerörelsens begynnelse då de kämpade för *alla* kvinnor. Många av de kvinnojourer vi intervjuat hjälper inte våldsutsatta kvinnor, de hjälper *vissa* våldsutsatta kvinnor. Khosravi (2006) menar exempelvis att de mänskliga rättigheterna idag mer kan liknas vid

medborgerliga rättigheter. Vi vill mena på att det formella medborgarskapet på så vis många gånger blir en inträdesbiljett till det sociala medborgarskapet.

7.3.1 Avslutande reflektioner

Vi frågar oss var de etiska och politiska aspekterna tagit vägen i kvinnojour rörelsen. Liksom kvinnojour rörelsen kämpade under 1970-talet, menar vi att de kan ha en liknande roll idag och lyfta frågan om papperslösa kvinnors situation då deras organisering till stor del fortfarande är autonom i förhållande till staten. Vi ser det dock inte som ett formellt ansvar kvinnojour rörelsen i sig bör ha utan ett ansvar som alla samhällsmedborgare har fram tills dess att staten tar sitt fulla ansvar. Vi anser att det inte är försvarbart att låta människor bo i ett land utan fullvärdiga mänskliga rättigheter och social trygghet.

Vi frågar oss varför kvinnojourerna många gånger sätter regel- och lagmässiga intressen framför den enskilda kvinnans behov? Varför blir det mer viktigt att inte gå emot andra myndigheters beslut än att se konsekvenserna av dessa myndigheters beslut? I ett samhälle där arbetsförhållandena är osäkra, där rasism breder ut sig och där asyl- och migrationspolitiken blir mer restriktiv är det svårt att inte låta sig påverkas av detta. Vi vill med det hävda att kvinnojour rörelsen inte existerar opåverkad från denna omgivning och sociala kontext. Med vårt val av teoretiska perspektiv har vi dock viljat lyfta fram att det är en social kontext som är förändringsbar och att kvinnojour rörelsen kan spela en roll i detta som de en gång har gjort.

Vår studie har medfört tankar om vår kommande yrkesroll som socionomer. Med knappt ett halvår tids studier kvar står vi snart själva i en position där vi måste göra avväganden och skapa oss ett förhållningssätt. Vilka värden kommer vi sätta främst och hur enkelt kommer det vara att stå fast vid dem? Vi förstår att det inte är helt oproblematiskt att sätta sig emot sin omgivning, speciellt i en tid då arbetsmarknaden är osäker. Vi tror att det i vår kommande yrkesroll därför blir viktigt att gång på gång granska sig själv och ställa frågor som; varför tar jag det här beslutet? Var står jag? Det är viktigt att komma ihåg att det etiska inte alltid är detsamma som att följa lagar och regler. Är det inte snarare vårt ansvar som socialarbetare att se till att de mänskliga rättigheterna efterföljs och stå upp för individens lika värde, oavsett legal status?

7.4 Framtida forskning

I vår studie har vi kunnat visa på att socialtjänsten har en viktig och ibland avgörande roll för huruvida ideella kvinnojourer tar emot papperslösa kvinnor eller inte. Detta eftersom många av jourerna tar emot placeringar via socialtjänsten. Vi anser att det därför skulle vara intressant att undersöka vidare hur socialtjänsten arbetar med papperslösa personer och hur de ser på papperslösa personers situation. Björngren Cuadra och Staaf (2012) har som vi tidigare nämnt genomfört en kvantitativ studie om detta vilken dock inte är statistiskt säkerställd. Vi tror att en kvalitativ studie skulle vara intressant att genomföra där socialsekreterarna får reflektera över sin

yrkesroll och yrkesetik samt hur de tolkar socialtjänstlagen i förhållande till gruppen papperslösa.

Vi anser också att det hade varit intressant och framförallt viktigt att papperslösa personer själva får komma till tals. Det skulle exempelvis vara intressant att beskriva papperslösa personers kontakt med socialtjänsten och ta reda på hur en som papperslös upplever mötet med dem.

Generellt sett förespråkar vi mer forskning på det här området, framförallt med fokus på ett genusperspektiv då vi ser det som en viktig fråga vilken fått alldeles för litet utrymme nationellt.

Referenser

Abiri, E., Brodin, A. och Johansson, P. (2008) *Mänskliga rättigheter?: jag vet att dom finns och jag tror att Sverige är bra på dom: handbok i mänskliga rättigheter på kommunal nivå*, Stockholm: Fritze.

Ain't I a woman (2010) "Om kampanjen", [elektronisk],
<http://aintiawomankampanjen.wordpress.com/om-kampanjen/> [2013-11-14].

Amnesty International (2011) "Sverige och tortyr", [elektronisk],
<http://www.amnesty.se/vad-gor-vi/tortyr-och-rattssakerhet/tortyr/sverige-och-tortyr/> [2013-11-21].

Amnesty International (2004) *Mäns våld mot kvinnor i nära relationer, En sammanställning om situationen i Sverige*, Stockholm.

Bexelius, M. (2008) *Asylrätt, kön och politik: En handbok för jämställdhet och kvinnors rättigheter*, Stockholm: Rådgivningsbyrån för asylsökande och flyktingar.

Bhuyan, R. (2012) 'Negotiating Citizenship on the Frontlines: How the Devolution of Canadian Immigration Policy Shapes Service Delivery to Women Fleeing Abuse ', *Law & Policy*, vol. 34, nr. 2, April, ss. 211-236.

Björngren Cuadra, C. och Staaf, A. (2012) 'Public Social Services' encounters with irregular migrants in Sweden: amid values of social work and control of migration', *European Journal of Social Work*, December, ss. 1-16.

Bryman, A. (2011) *Samhällsvetenskapliga metoder*, 2. uppl., Malmö: Liber.

Butler, J. (1999) *Gender trouble: feminism and the subversion of identity*, New York: Routledge.

CEDAW (1992) *UN Women: General recommendations*, [elektronisk],
<http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/recommendations/recomm.htm#recom19> [2013-11-01].

CEDAW (2010) *General recommendation No. 28 on the core obligations of States parties under article 2 of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women, /C/GC/28. .*

Cresso, D. och Fransson, E. (2008) *Otillgängliga kvinnojourer: sant eller falskt?*, Göteborg: Bräcke Diakoni.

Dahlstedt, M., Rundqvist, M. och Vesterberg, V. (2011) *Medborgarskap, etnicitet, migration*, Norrköping: REMESO.

Enander, V., Holmberg, C. och Lindgren, A.-L. (2013) *Att följa med samtiden: kvinnojoursrörelse i förändring*, Stockholm: Atlas.

Holgersson, H. (2011) *Icke medborgarskapets urbana geografi*, Göteborg: Glänta produktion.

Holmberg, C., Smirthwaite, G. och Nilsson, A. (2005) *Mäns våld mot missbrukande kvinnor: ett kvinnofridsbrott bland andra*, Stockholm: Mobilisering mot narkotika.

- Johansson, R. (2007) *Vid byråkratins gränser: om handlingsfrihetens organisatoriska begränsningari klientrelaterat arbete*, 3. uppl., Lund: Arkiv förlag.
- Khosravi, S. (2006) 'Territorialiserad mänsklighet: irreguljära immigranter och det nakna livet ', i de los Reyes, P. (red.) *Om välfärdens gränser och det villkorade medborgarskapet/SOU 2006: 37*, Stockholm.
- Kommunfullmäktige Göteborg (2011) *Göteborgs stad*, [elektronisk], <http://goteborg.se/wps/portal/sok-namndhandlingar> [2013-11-17].
- Kommunstyrelsen Göteborg (2010) *Göteborg stad*, [elektronisk], <http://goteborg.se/wps/portal/sok-namndhandlingar> [2013-11-17].
- Kvale, S. och Brinkmann, S. (2009) *Den kvalitativa forskningsintervjun*, 2. uppl., Lund: Studentlitteratur.
- Läkare utan gränser (2005) *Gömnda i Sverige. Utestängda från hälso- och sjukvård*, [2013-11-01].
- Lipsky, M. (2010) *Street-level bureaucracy: Dilemmas of the individual in public*, Ny, rev. utg, New York: Russel Sage Foundation.
- Lister, R. (2003) *Citizenship: feminist perspectives*, 2. uppl., New York: Palgrave macmillan.
- Malmö Stad (2012) "*Malmö ger skydd åt våldsutsatta papperslösa kvinnor och barn*", [elektronisk], <http://www.mynewsdesk.com/se/malmo/pressreleases/malmo-ger-skydd-aat-vaaldsutsatta-pappersloesa-kvinnor-och-barn-726667> [2013-11-15].
- Migrationsverket (2013) "*Projekt reva*", [elektronisk], <http://www.migrationsverket.se/info/7176.html> [2013-11-21].
- Nordin, J. (2012) 'Gömnda kvinnor och våldsamma män', i Jansson, S. och Molander, S. (red.) *Omänskliga rättigheter. En antologi om flyktingar och papperslösas situation i Sverige*, Ny, rev. utg, Malmö: Notis.
- Park, Y. och Bhuyan, R. (2012) 'Whom Should We Serve? A Discourse Analysis of Social Workers' Commentary on Undocumented Immigrants ', *Journal of Progressive Human Services* , vol. 23, nr. 1, ss. 18-40.
- Regeringens webbplats om mänskliga rättigheter (2013a), [elektronisk], <http://www.manskligarattigheter.se/sv/vem-gor-vad/forenta-nationerna/fn-s-allmanna-forklaring> [2013-11-01].
- Regeringens webbplats om mänskliga rättigheter (2013b), [elektronisk], http://www.manskligarattigheter.se/dm3/file_archive/060505/44fcfb237283ba3a391609d394755c60/Konventionen%20om%20ek%20soc%20och%20kult%20rattigheter.pdf [2013-11-04]
- Röda Korset (2010) *Röda korsets vårdförmedling för papperslösa migranter 2010*, Stockholm.
- Sager, M. (2011) *Everyday clandestinity: experiences on the margins of citizenship and migration policies*, Lund: Lunds Universitet.

- Schierup, C.-U., Hansen, P. och Castles, S. (2006) *Migration, citizenship, and the European welfare state*, New York: Oxford University Press.
- Skolverket (2013), "*Papperslösa barn i skolan*", [elektronisk], <http://www.skolverket.se/eleven-i-skolan/samhallet/papperslosa-barn-1.205221> [2013-11-01].
- Socialstyrelsen (2010) 'Papperslösa', i *Social rapport 2010*, Stockholm.
- SOU 2004:121 (2004) *Slag i luften; en utredning om myndigheter, mansvåld och makt*, Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer.
- SOU 2011:48 (2011) *Vård efter behov och på lika villkor – en mänsklig rättighet. Betänkande av Utredningen om vård för papperslösa m.fl.*, Stockholm: Fritzes Offentliga Publikationer.
- Svenska Dagbladet Nyheter (2013), "*Stadsbegravning väntar på Lampedusa*", [elektronisk], http://www.svd.se/nyheter/utrikes/statsbegravning-vantar-pa-lampedusa_8597756.svd [2013-11-21].
- Svenning, C. (2003) *Metodboken: samhällsvetenskaplig metod och metodutveckling : klassiska och nya metoder i informationssamhället : källkritik på Internet*, 5 uppl., Eslöv: Lorentz.
- Sveriges riksdag (2011) "*Våld mot papperslösa kvinnor*", [elektronisk], http://www.riksdagen.se/sv/Dokument-Lagar/Forslag/Motioner/mot-201112Sf273-Vald-mot-pap_GZ02Sf273/ [2013-11-15].
- Sveriges riksdag (2013), [elektronisk], <http://www.riksdagen.se/sv/Debatter--beslut/Debatter-och-beslut-om-forslag/Arendedebatter/?did=H001SoU20&doctype=bet.> [2013-11-01].
- Thomassen, M. (2007) *Vetenskap, kunskap och praxis: introduktion till vetenskapsfilosofi*, Malmö: Gleerups utbildning.
- UN General Assembly (2006) *In-depth study on all forms of violence against women: report of the Secretary-General, A/61/122/Add.1.*
- UN Women nationell kommitté Sverige (2011) *Jämställdhet är en mänsklig rättighet: En handbok om FN:s kvinnokonvention och pekingplattformen*, 2. uppl., Stockholm: UN Women nationell kommitté Sverige.
- Vestin, S. (2006) *Flyktingfällan*, Stockholm: Ordfront.
- Vetenskapsrådet (2002) *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*, [elektronisk], www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf
- Wilén, E. (2009) *Täckmantel: äktenskap – kvinnojourernas erfarenhet av fruimport*, Stockholm: Roks.
- Wilén, E. (2010) *Fruimporten fortsätter – Om kvinnor som utsätts för våld i anknytningsrelationer*, Stockholm: Roks.
- Wolch, J.R. (1990) *The shadow state: government and voluntary sector in transition*, New York: The foundation center.

Bilaga 1 Informationsbrev

GÖTEBORGS UNIVERSITET INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Hej!

Tycker du och dina kollegor att det vore intressant att diskutera kvinnojourers arbete med och erfarenheter av papperslösa kvinnor i behov av skydd?

Vi är två socionomstudenter som heter Frida Zandén och Amanda Söderman. Under hösten 2013 ska vi skriva en kandidatuppsats i socialt arbete vid Göteborgs universitet. Syftet med vår studie är att försöka få en förståelse för hur ideella kvinnojourer arbetar med papperslösa kvinnor i behov av skydd. Vi är intresserade av att komma i kontakt med både kvinnojourer som inte har erfarenhet av att ta emot papperslösa kvinnor och de som har det.

Vi önskar att genomföra en individuell intervju med en anställd. Intervjun beräknas ta max en timme och kommer att spelas in digitalt, förutsatt att Ni samtycker till detta.

Studien genomförs i enlighet med Vetenskapliga rådets etiska principer. Detta innebär bland annat att alla uppgifter som ni lämnar till oss kommer att behandlas konfidentiellt och förvaras på ett sådant sätt att obehöriga inte kan få tillgång till dessa. Vi vill understryka att ditt deltagande bygger på frivillighet och att du när som helst kan avbryta din medverkan.

Är du eller dina kollegor intresserade av att delta i studien, eller om du har övriga frågor, hör gärna av dig till oss.

Med vänliga hälsningar

Amanda Söderman
XXXXXX@XXX.XXX

Frida Zandén
XXXXXX@XXX.XXX

Handledare:
Adrián Groglopo
Universitetslektor

Bilaga 2 Intervjuguide

Bakgrund

- Berätta om hur du började intressera dig för kvinnojoursarbete?
- Kan du säga något om verksamheten här och dess målsättning?
- Hur skulle du definiera papperslöshet? Vad innebär det?

Perspektiv

- Hur ser man på papperslösa kvinnors situation i arbetsgruppen? Är det en syn som också stämmer överens med din?
- Anser du att papperslösa kvinnor ska ha rätt till skyddat boende? Varför/varför inte?
- Vilka ansvarsskyldigheter anser du att kvinnojour rörelsen har gentemot den här gruppen? Tycker du att kvinnojour rörelsen lever upp till dessa?
- Vem eller vilka anser du ansvarar för att papperslösa kvinnor ska få rätt till skyddat boende?

Kontakter och bemötande

- Har papperslösa kvinnor kommit i kontakt med er organisation? Från vilket håll har den kontakten tagits?
- Hur går ni till väga eller skulle gå till väga om ni kom i kontakt med en papperslös kvinna i behov av skydd?

Praktiskt arbete

- Finns det riktlinjer i er organisation för att ta emot/ inte ta emot papperslösa kvinnor?
- Vilket handlingsutrymme tycker du att er verksamhet har gentemot gruppen papperslösa kvinnor?
- Behöver man eller tror du man behöver jobba annorlunda med papperslösa kvinnor jämfört med andra kvinnor? På vilket sätt?
- Finns det svårigheter med att ta emot papperslösa kvinnor och vilka är dom i sådana fall?
- Går det att hitta lösningar på de svårigheterna?
- Har beslutet som tagits i Göteborgs kommun påverkat ert arbete och förhållningssätt? Hur då? Varför/Varför inte?
- Vilken betydelse har det att det är en ideell organisation i arbetet med papperslösa?
- Finns det något ni skulle vilja ändra på i ert arbete när det kommer till papperslösa kvinnor? Vad? Varför/Varför inte?